

Analýza dat k zadluženosti obyvatel

(na příkladu Děčína)

Centrum pro společenské otázky – SPOT, o.s.

Petr Kučera – Jakob Hurre – Michaela Zítková

12. 12. 2012

Obsah

1	Úvod.....	3
2	Zadání a cíle výzkumu	3
2.1	Problematické body zadání studie	5
3	Analýza dat k zadlužení vůči magistrátu města Děčín.....	6
3.1	Obecné charakteristiky zadlužení v datech od magistrátu města Děčína.....	6
3.2	Prostorová analýza zadlužení podle dat magistrátu města Děčín.....	9
4	Analýza dat k zadlužení klientů Charitního sdružení Děčín	15
4.1	Sociodemografická charakteristika dat.....	15
4.2	Analýza dluhů.....	17
4.2.1	Dluhy podle klientů.....	17
4.2.2	Dluhy podle lokality bydliště klientů	19
4.2.3	Dluhy podle věřitelů.....	22
5	Zadlužení a sociálně vyloučené lokality	30
6	Závěr.....	33
6.1	Doporučení CHSD pro sběr dat.....	34

1 Úvod

Zadlužení a zejména obtížná situace dlužníků v podřízeném vztahu vůči věřitelům jsou jedním z průvodních znaků sociálního vyloučení. Poznání, kde se nacházejí lokality s vyšší mírou zadlužení, jak dluhy vznikají, jaké jsou strukturální znaky zadlužení, jak rychle dluhy rostou prostřednictvím dalších nákladů uvalených na dlužníka ze strany věřitele a jaké jsou vztahy mezi věřitelskými subjekty, to vše může pomoci lépe chápat nejen specifickou oblast dluhů, ale i porozumět širším souvislostem ekonomiky chudoby a sociálního vyloučení.

Citujeme ze zadání tohoto výzkumu:

Organizace pomáhající dlužníkům si vedou o svých klientech řadu záznamů, málokdy však mají čas a prostředky na jejich analýzu. Cílem následující analýzy je zpracovat takové zdroje dat (poskytnuté nevládní organizací a magistrátem města) a poukázat na údaje, které se z těchto dat dají zjišťovat např. míru překryvu bydliště dlužníků s existencí sociálně vyloučených lokalit nebo charakter zadlužení a procento lidí schopných splácet pohledávky. Výsledky by měly být do jisté míry zobecnitelné i pro jiné lokality a přispět do diskuse o vedení a sledování dat k zadluženosti.

2 Zadání a cíle výzkumu

Zadání výzkumu dále specifikuje konkrétní oblasti, na které by zadavatelé, Agentura pro sociální začleňování (Agentura), Charitní sdružení Děčín (CHSD) a město Děčín, rádi dostali odpověď. Zdrojem dat je dokumentace o klientech dluhového poradenství poskytovaného CHSD a data o dlužnících vůči městu Děčín, jak je poskytl tamější magistrát. Doplnkovým zdrojem jsou data o lokalizaci sociálně vyloučených lokalit (SVL) v Děčíně, jak je poskytl lokální konzultant Agentury.

První část otázek ze zadání výzkumu se váží k datům poskytnutým CHSD, v závěru jsou i otázky k datům od magistrátu města Děčín:

A. Cíle analýzy dat zaměřených na dlužníky

- 1) Popsat strukturu dlužníků podle sociodemografických ukazatelů (včetně ekonomického statusu) [A1]
- 2) Identifikovat „dlužné“ lokality, porovnat rozmístění „dlužníků“ (na úrovni ulice) s existencí sociálně vyloučených lokalit. [A2]
- 3) V rámci dlužné částky porovnat poměr a složení jistiny a ostatního dluhu (pokuty, úroky, sankce) u lidí s pravidelným příjmem a u lidí bez pravidelného příjmu. Jaký je v rámci jistiny poměr dluhů z nezbytných výdajů a dluhů „spotřebitelských“? [A3]

4) Analyzovat schopnost dlužníků splácet dluh z legálních příjmů – porovnat poměr dlužné částky a příjem dlužníků. Při porovnávání rozlišit pracující, nezaměstnané a ostatní osoby. Bude schopnost splácet dluh u pracujících osob výrazně odlišná? Budou nezaměstnaní schopni splácet dluh? [A4]

5) Zjistit poměr rodinných příjmů, které neslouží pouze k zajištění holé existence (odečtení částky životního minima, výdajů na bydlení), a výdajů na splácení dluhů. Jaká reálná částka lidem zbývá a je větší nebo menší než měsíční dluh? [A5]

6) Zjistit vývoj zadluženosti v čase podle stáří jednotlivých dluhů a typu věřitelů:

A. začínají lidé např. u bank a s narůstajícími problémy se uchylují ke stále rizikovějším nebankovním společnostem? [A6A]

B. berou si lidé úvěry, protože nejsou schopni zaplatit povinné poplatky, nebo se naopak k neplacení povinných poplatků dostávají až z důvodu zadluženosti u úvěrových společností? [A6B]

Pokud zpracovatel objeví zajímavou korelaci s věkem, genderem nebo ne/zaměstnaností, toto zjištění uvede. Zpracovatel ilustruje typologicky signifikantní jevy na kazuistikách z databáze Charitního sdružení Děčín a interpretuje zjištěná data.

B. Cíle analýzy dat zaměřených na půjčovatele (věřitele)

1) Porovnat veřejnosprávní a soukromé věřitele – zaměřit se na aktuální úroky a penále (data výzkumník získá z analýzy trhu), sjednání rozhodčí doložky, způsob vymáhání, ochotu přijmout splátkový kalendář, využívání inkasní společnosti, uzavírání smlouvy dle občanského versus obchodního zákoníku. [B1]

2) Zjistit provázanost půjčovatelů podle obchodního rejstříku (opakují se jména jednatelů a společníků?) [B2]

3) Porovnat korelaci výskytu půjček určitých společností v určitých lokalitách (existuje snaha o ovládnutí území?) [B3]

4) Vysledovat vazbu věřitelů na exekutory podle jména i lokality/sídla (podkladová data připraví NNO) [B4]

V interpretaci dat poukáže zpracovatel na zajímavé skutečnosti, ilustruje je případnými kazuistikami a pokusí se je zobecnit. Doporučí, jaká data by o svých klientech mohly organizace vést a jak by je mohly zpracovávat.

Doplňující zdroj dat od Magistrátu města Děčín o dluzích a dlužnících

Tento zdroj dat není tak komplexní, jako údaje od NNO, lze z něj však doplnit některé body analýzy, např. porovnat geografické rozložení dlužníků.

Zhotovitel popíše:

- *aktuální počty dlužníků a výši dluhu podle jednotlivých typů dlužné částky [C1]*
- *aktuální počty dlužníků a výši dluhu podle části města, ve které dlužníci žijí, vztahované k počtům osob v městských částech [C2]*
- *historický vývoj dluhů vůči Magistrátu města Děčín [C3]*

V následujícím textu stanovujeme poněkud odlišnou strukturu kapitol. Pro přehlednost jsme do výše citovaného textu přidali vlastní číslování (kódy v hranatých závorkách), na které postupně v textu odkazujeme. Ve většině případů se podařilo najít způsob, jak na otázky ze zadání odpovědět, v několika případech jsme se potýkali s nedostatkem dat. Tyto problémy jsou konkrétně popsány v následující části zprávy.

2.1 Problematické body zadání studie

[A3] Poměr jistiny a ostatního dluhu je sledován v kapitole [4.2.1](#), údaje o účelu dluhu nebyly v získaných datech dostupné.

[A4] Informace o výši příjmu nebyly v získaných datech dostupné, nebylo tedy možné u dlužníků posoudit schopnost splácet dluh.

[A5] Stejně jako v předchozím bodě informace o výši příjmu nebyly v získaných datech dostupné, nelze tedy posoudit optimální výšku splátky dluhu.

[A6A] Stáří dluhů se věnujeme v kapitole [4.2.3.3](#). Údaje o vzniku dluhů nejsou v získaných datech dostupné (dostupný je údaj o datu splatnosti dluhu).

[A6B] Podobně jako v předchozím bodě údaje o posloupnosti vzniku dluhů nejsou v získaných datech dostupné.

[B4] Údaje o exekutorech nejsou v získaných datech dostupné, vazby jsou sledovány pouze mezi společnostmi navzájem.

[C2] Údaje o počtech dlužníků a výši dluhu v jednotlivých městských částech jsou už zpracovány v datech poskytnutých magistrátem města Děčína (viz tabulka 13 v příloze). Na podrobnější úrovni, než jsou městské části, se počty dlužníků a výši dluhu zabýváme v kapitole [3.2](#).

[C3] Údaje o časové dimenzi zadlužení nejsou v získaných datech dostupné.

3 Analýza dat k zadlužení vůči magistrátu města Děčín

Data o dlužnících vůči děčínskému magistrátu (stav k 1. 1. 2012) mají charakter tabulky s anonymizovanými údaji o každém dlužníkovi. Údajů o dlužníkovi není mnoho, adresa bydliště dlužníka a výše dlužné částky, analýza se tedy zaměřuje hlavně na prostorové rozložení bydlišť dlužníků s přihlédnutím k výši dlužné částky. Důležitým aspektem dat je jejich vysoká reprezentativnost, neboť se údajně jedná o kompletní data za současné dlužníky vůči městu Děčín. Výstupem jsou mapy se zobrazením rozmístění dlužníků.

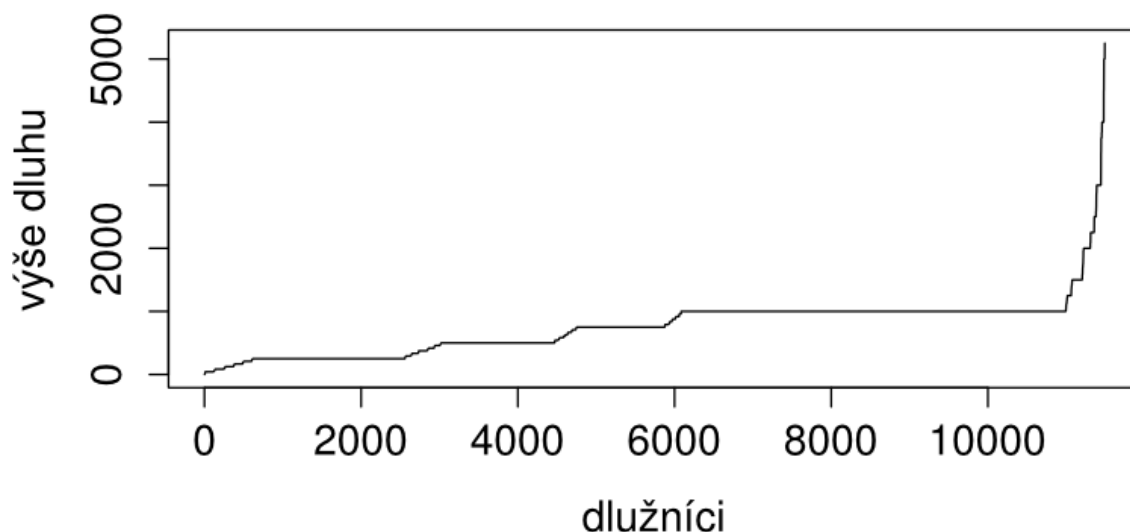
3.1 Obecné charakteristiky zadlužení v datech od magistrátu města Děčína

[cíl analýzy: C1]

Tabulka obsahuje údaje o 10 854 dlužnících s bydlištěm v Děčíně¹, k tomu ještě údaje o 638 dlužnících bydlicích mimo Děčín. Celkový dluh činí přes 8 600 000 korun, na dlužníky bydlicí v Děčíně připadá dluh 8 316 118 korun. Výše zadlužení jednotlivých obyvatel nejsou nijak závratně vysoké, pohybují se mezi 0,50 – 5 250 Kč. Rozložení výše dluhu mezi všemi dlužníky je vidět na obrázku 1. Z obrázku je patrné, že zadlužení vyšší než 1 000 korun se týká pouze několika jednotek procent dlužníků, což si lze přeložit jako poměrně pozitivní informaci, že dlouholeté notorické zadlužení se v datech týká jen zlomku dlužníků². Schodovitá podoba křivky v grafu ukazuje, že dluh se skládá zejména z násobků dlužné částky 250 korun. Kdyby se magistrát města Děčína zaměřil na zvýšení efektivity výběru tohoto poplatku 250 korun, vyřešil by v případě úspěšné kampaně velkou část zadlužení občanů vůči městu.

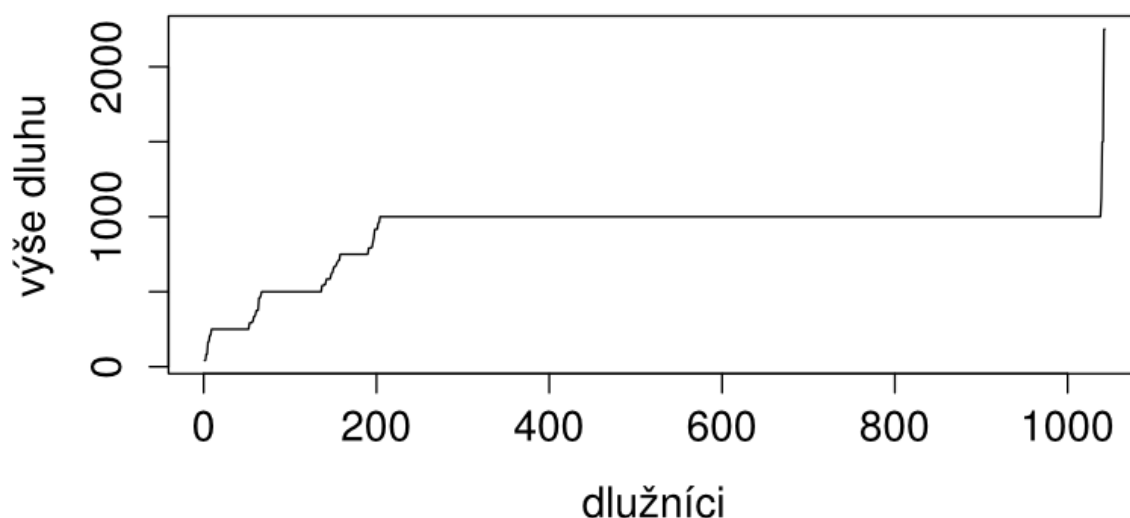
¹ Děčín má celkově 50 311 obyvatel (K 1. 1. 2012, zdroj: ČSÚ)

² Podle informací ze strany jednoho z radních města je v Děčíně obecně rozšířená představa, že za nižší dlužné částky vůči městu „dlužníkovi nic nehrozí“.

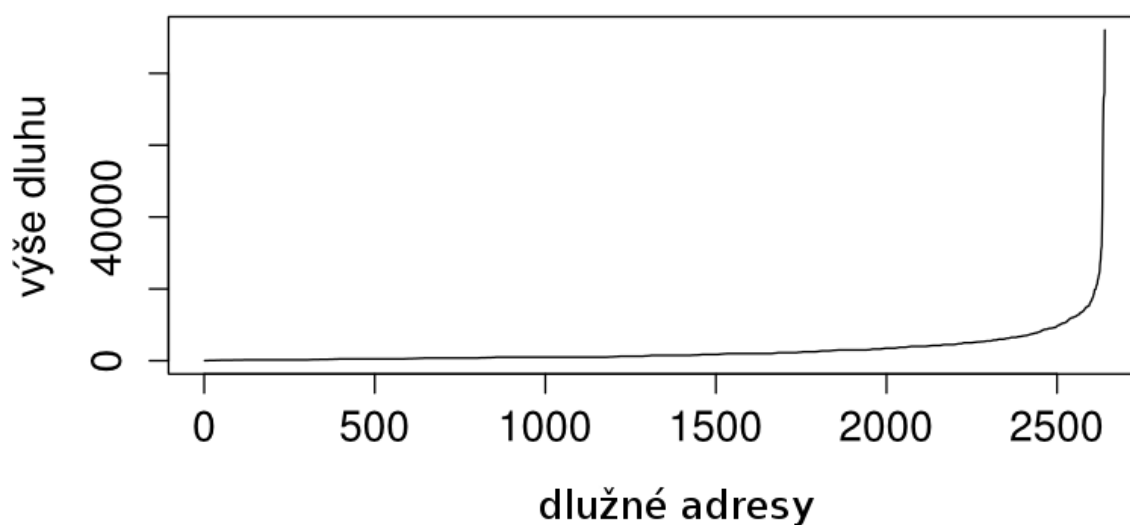
Obr. 1: Dlužníci vůči městu Děčín, rozložení výše dluhu mezi dlužníky, celý datový soubor.

Pokud výši dluhu rozpočítáme na jednotlivé adresy (domy), objem dluhu na adresu se v některých případech podstatně zvýší. Nemáme k dispozici údaje pro podobné rozpočtení dluhů na rodiny, takže rozpočítání na dům pomůže k odhadu závažnosti zadlužení v jednotlivých domech. Domem může sice být jak rodinný domek, kde může být údaj o zadlužení za dům shodný s údajem o zadlužení rodiny, tak ale i velký bytový dům s desítkami rodin. Nejvíce dluhů připadá na adresu magistrátu města Děčína (Mírové náměstí 1175/5, Děčín IV-Podmokly), což souvisí s praxí hlášení trvalého bydliště na obecní úřad u osob bez trvalého bydliště. Na adrese magistrátu se koncentrují dluhy za bezmála jeden milion korun (944 tis.). Charakter rozložení výše dluhu v této specifické skupině dlužníků (obrázek 2) se výrazně liší od celkového rozložení výše dluhu (viz předchozí obrázek 1), celkově je průměrný dluh vyšší a je zde jen malá část velmi nízkých několikasetkorunových dluhů.

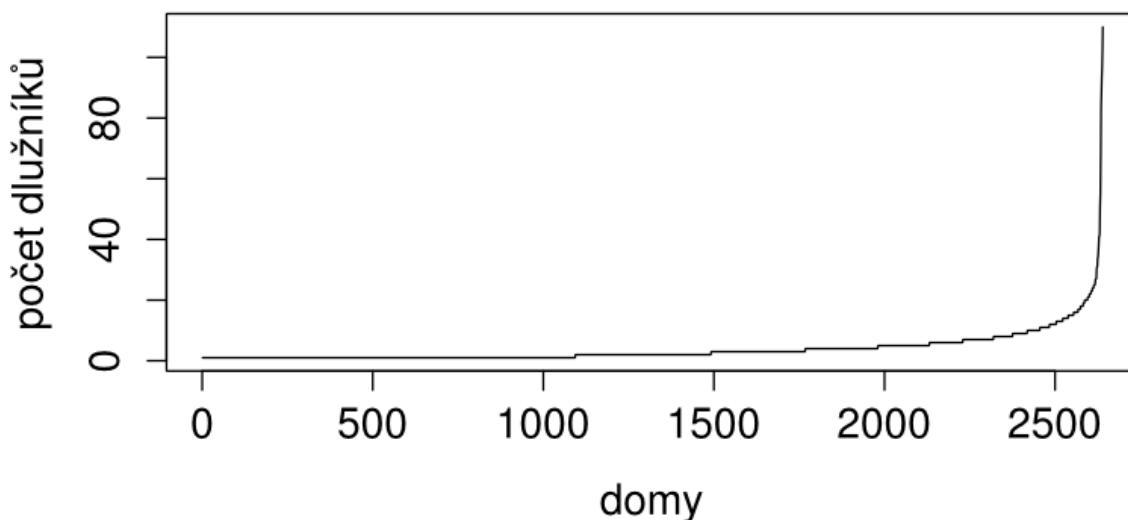
Obr. 2: Dlužníci vůči městu Děčín, rozložení výše dluhu mezi dlužníky s trvalým bydlištěm na magistrátu.

Rozložení výše dluhů podle jednotlivých adres (domů) by bylo výrazně ovlivněno extrémní výší dluhu na adrese magistrátu, proto tedy adresu magistrátu města Děčína ve zbytku analýzy vynecháváme. Následující obrázek 3 ukazuje rozložení výše dluhu podle jednotlivých domů, již bez magistrátu. V několika domech se celkový dluh pohybuje v několika desítkách tisíc (maximum je 92 051 korun). Takto vysoké dluhy se ale týkají jen malé části adres; dluh nad 10 000 korun má zhruba 5 % adres ve vzorku.

Obr. 3: Dlužníci vůči městu Děčín, rozložení výše dluhu podle adres, celý datový soubor.

Jako poslední z grafů o rozložení uvádíme počty dlužníků na jednotlivých adresách (obrázek 4). I zde je patrné silně nerovnoměrné rozložení, kdy vyšší počty dlužníků se nacházejí jen na několika málo adresách. Průměrný počet dlužníků na jednu adresu je 3,95 a medián je 2 dlužníci na adresu. V Děčíně ale existují i případy s desítkami dlužníků na jedné adrese, v extrémním případě připadá na jednu adresu 110 dlužníků.

Obr. 4: Dlužníci vůči městu Děčín, rozložení počtu dlužníků podle adres (domů)

Pro určení lokalit nadprůměrného zadlužení by bylo užitečné srovnávat počty dlužníků v domech vztaženo k celkovému počtu obyvatel domu. Data o počtech obyvatel v domě (nebo obecněji alespoň srovnatelně podrobná data o hustotě zalidnění) však nejsou pro tento výzkum k dispozici. V další části výzkumu jsme se s tímto snažili vypořádat v mapách, kde jsou „ohniska zadlužení“ vztažena k charakteru zástavby nebo k údajům o hustotě zalidnění podle základních sídelních jednotek.

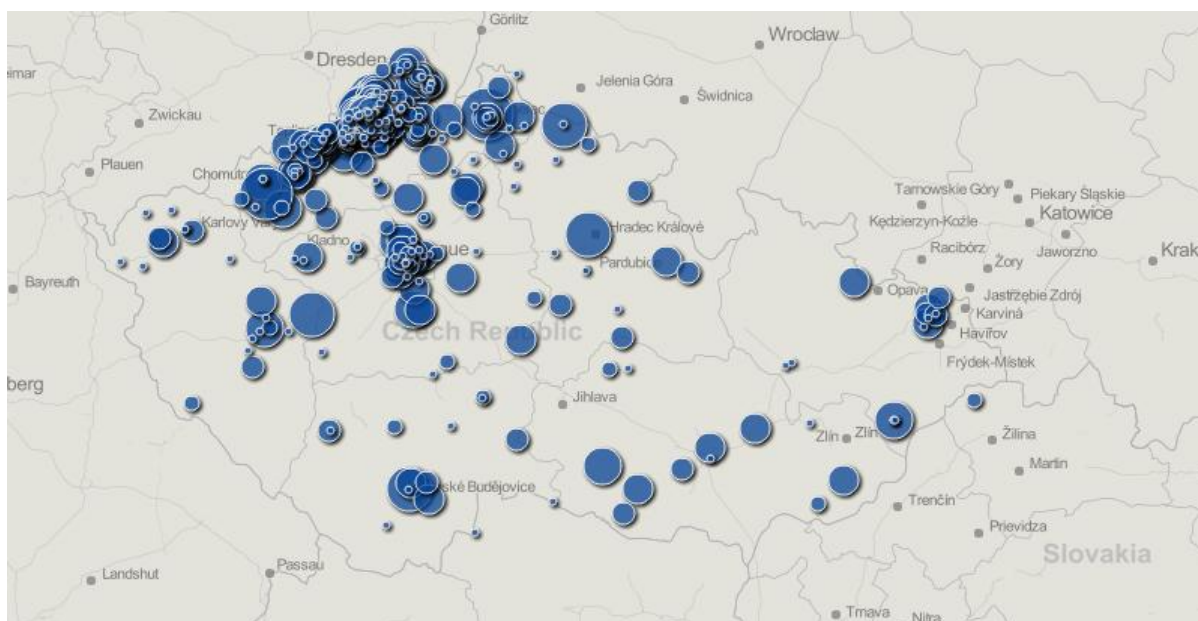
3.2 Prostorová analýza zadlužení podle dat magistrátu města Děčín

[cíl analýzy: C2]

Data poskytnutá ze strany magistrátu města Děčína uvádějí informace o míře zadlužení v jednotlivých městských částech, u několika městských částí přesahuje míra zadlužení třetinu či dokonce polovinu obyvatel, což si lze přeložit jako zadlužení alespoň každé druhé dospělé osoby. Podrobněji je uvedeno v tabulce 13 v příloze.

Zobrazení dat o zadlužení na mapě představuje způsob, jak srozumitelně popsat prostorové rozmístění zadlužení. Oproti uvedeným datům za městské části se soustředíme na přesnou adresu místa dluhu, čímž lze postihnout i rozdíly uvnitř městských částí. Při prvním zobrazení

dat o dlužích do mapy Česka upoutá velké prostorové rozptýlení dlužníků s bydlištěm mimo Děčín, zasahuje významně severočeský region, ale děčínští dlužníci jsou i v největších českých městech, jak je vidět níže na obrázku 5.

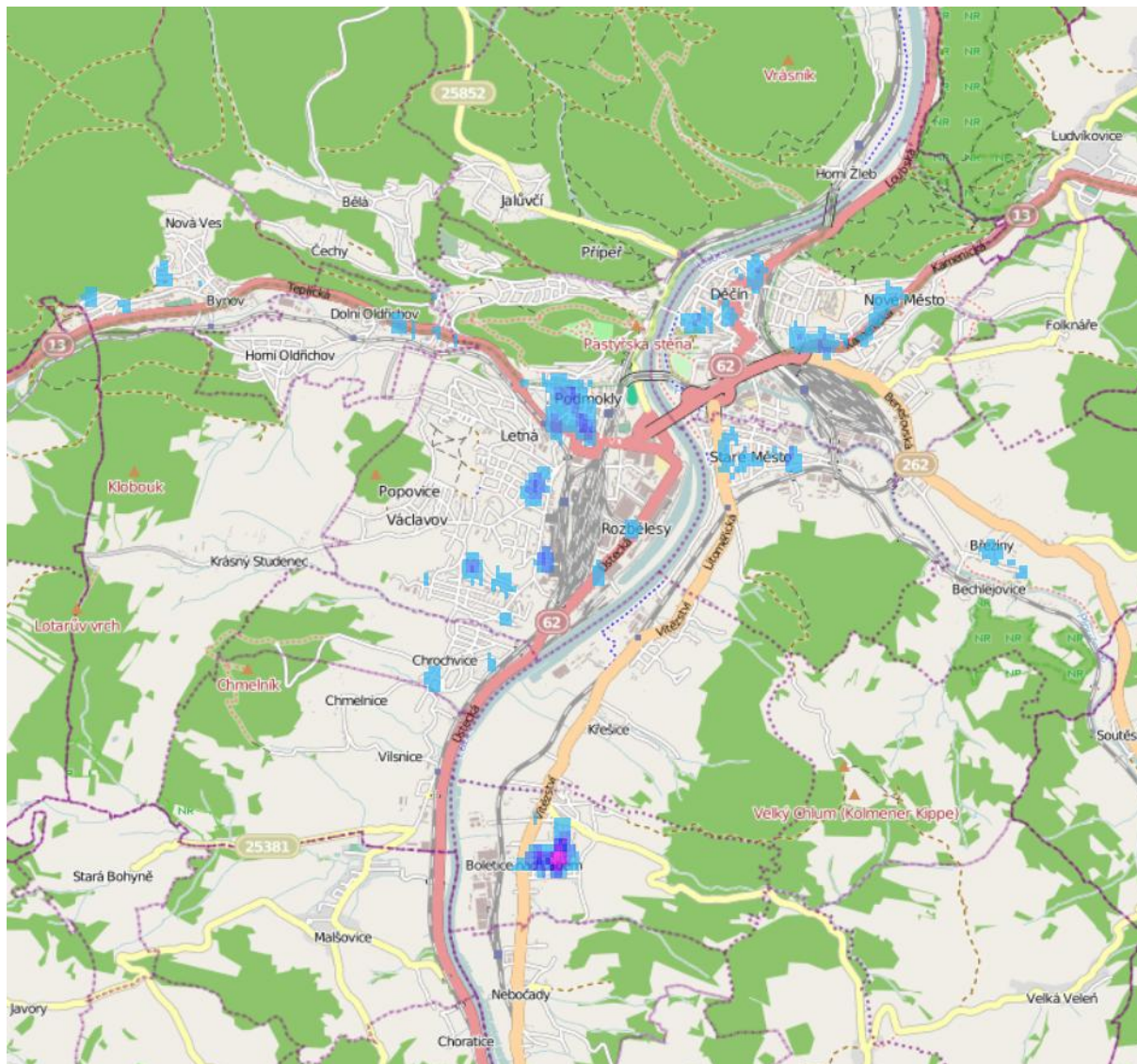
Obr. 5: Dlužníci vůči městu Děčín, rozmístění v Česku.

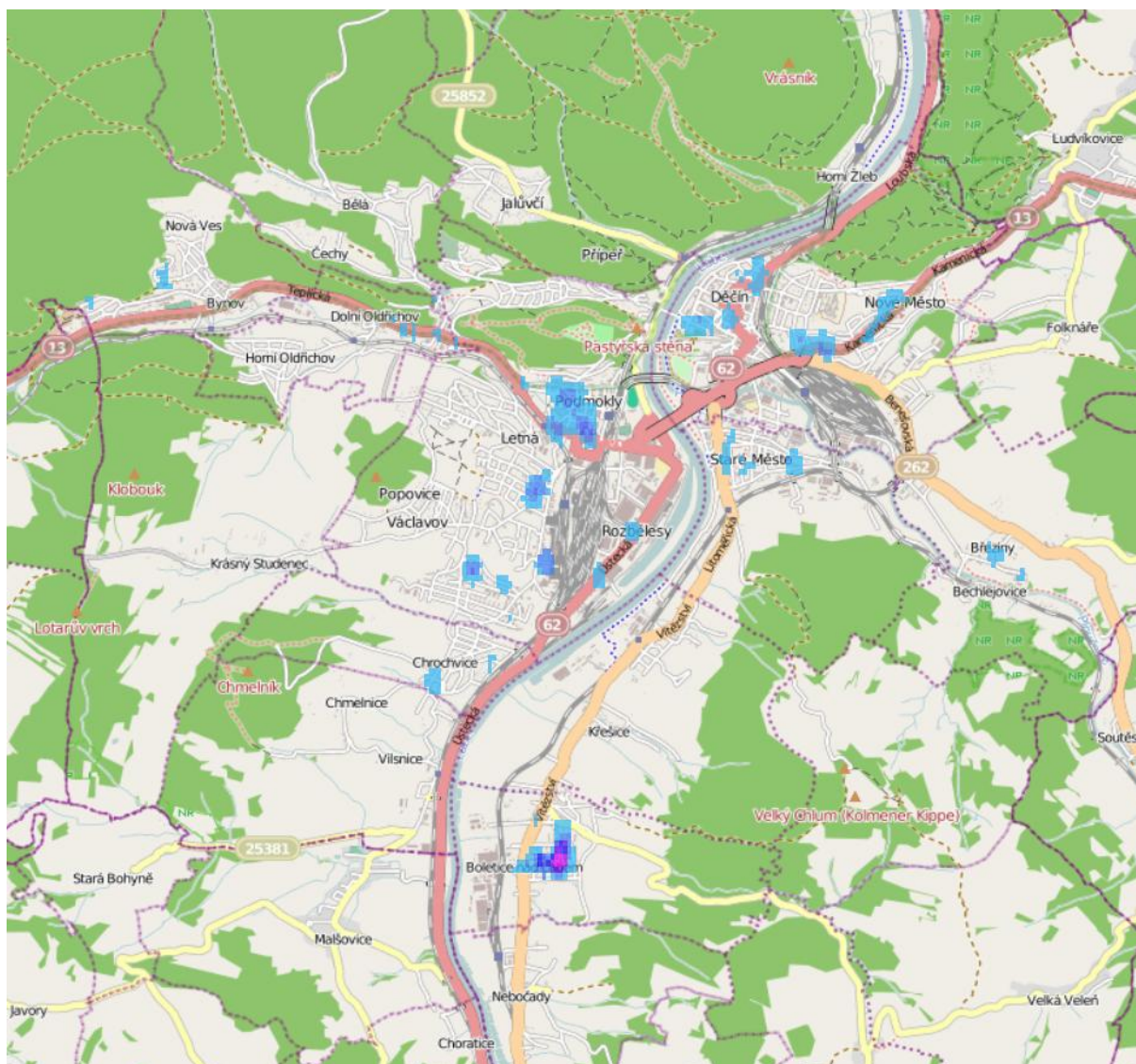
Obr. 6: Dlužníci vůči městu Děčín, rozmístění v Děčíně.

Při bližším pohledu na rozmístění dlužníků v Děčíně (obrázek 6) však už obrázek ztrácí na přehlednosti a je potřeba využít jinou metodu zobrazení. Pro naši potřebu jsme zvolili metodu „tepelné mapy“, kde se prostorové seskupení bodů projeví zřetelnějším, jako by takové místo

bylo „žhavější“ v porovnání s (modrým) okolím, kde je hustota bodů menší. Na následujících obrázcích jsou znázorněny koncentrace dlužníků bez ohledu na výši dluhu (obrázek 7) a se započtením výše dluhu (obrázek 8), v obou případech jsou patrné lokality s největší koncentrací dlužníků či s největším zadlužením.

Obr. 7: Dlužníci vůči městu Děčín, koncentrace v Děčíně bez ohledu na výši dluhu.

Obr. 8: Dlužníci vůči městu Děčín, koncentrace v Děčíně se zohledněním výše dluhu³.

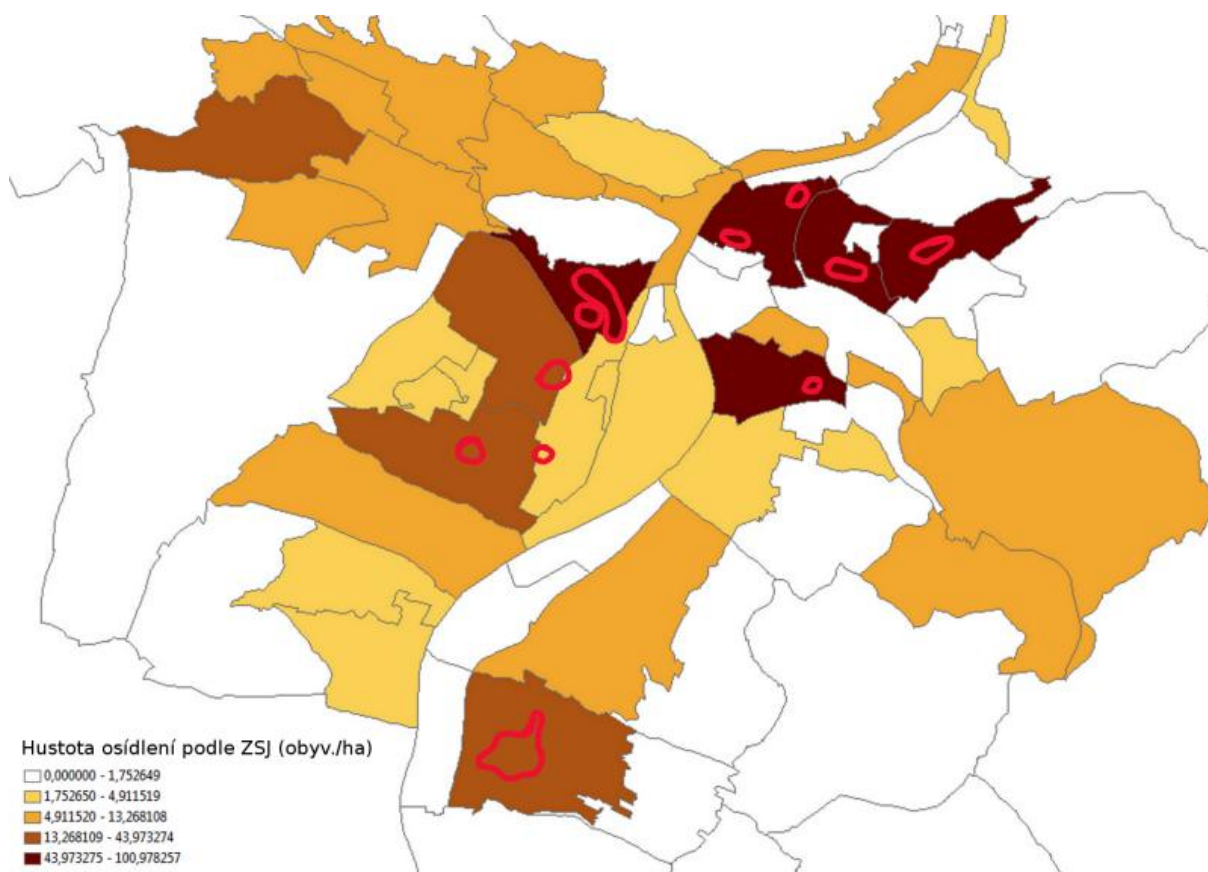
Vidíme, že oba obrázky jsou až na malé detaily shodné, což lze interpretovat, že v lokalitách s vyšším počtem dlužníků jsou i obecně spíše vyšší dlužné částky.

[cíl analýzy: C1]

Když jsme tepelné mapy konstruovali pro jednotlivé kategorie dlužníků rozdělených podle výše zadlužení, mapa zadlužení byla pro všechny kategorie velmi podobná, dokonce i většina dlužníků s nejvyššími dlužnými částkami (49 případů), kde již může z důvodu malého vzorku hrát významnou roli náhoda, se nacházela poblíž výše znázorněných lokalit.

Pokud bychom chtěli zaznamenat i místa s nižší koncentrací zadlužení, můžeme podle toho patřičně upravit parametry tepelné mapy. Pro rozmístění dlužníků s ohledem na výši jejich dluhu se lze podívat na obrázek 9, kde je barevná škála upravena tak, aby zohledňovala i nižší výši dluhu.

³ „Zohlednění výše dluhu“ znamená, že význam jednotlivých bodů v mapě, ze kterých se počítá tepelná mapa, je vážen výši dluhu. Podobně je tomu i u ostatních tepelných map.

Obr. 10: Lokality největší koncentrace zadlužení (červeně) v porovnání s hustotou zalidnění podle ZSJ.

Na obou obrázcích je patrné, že lokality vysoké koncentrace zadlužení jsou v místech spíše vysoké hustoty zalidnění. Na obrázku 17 (v příloze) jsou to oblasti s bytovou zástavbou oproti zástavbě rodinných domků, na obrázku 10 jsou to ZSJ se spíše vyšší hustotou zalidnění. Avšak zároveň je na obrázku 17 vidět, že přítomnost velkých bytových domů nemusí nutně znamenat vyšší koncentraci zadlužení. Uvnitř ZSJ jsou též místní rozdíly jak v hustotě zalidnění, tak v koncentraci zadlužení.

Zmapování lokalit s vyšší koncentrací zadlužení může pomoci městu lépe prostorově koncentrovat své úsilí v oblasti řešení zadlužení, například významné zaměření na nejvýznamnější ohniska zadlužení může síťovým efektem pozitivně ovlivnit i ostatní lokality ve městě.

Výsledky z této části výzkumu jsou v další kapitole konfrontovány s poznatky z práce s nevýběrovými daty poskytnutými CHSD.

4 Analýza dat k zadlužení klientů Charitního sdružení Děčín

Data, která byla poskytnuta Charitním sdružením Děčín (CHSD)⁵, mají charakter nevýběrových dat o klientech, kteří žádají organizaci o pomoc. CHSD poskytuje od roku 2010 služby protidluhového poradenství a v rámci této činnosti si vede data o klientech. Pro účely výzkumu jsme dostali anonymizovaný soubor dat o jednotlivých klientech, který obsahuje jak demografické a sociální charakteristiky klientů, tak některé údaje o jednotlivých dluzích (jména věřitelských firem, výši dlužné částky a poplatků navyšujících dluh, apod.). Data nelze považovat za reprezentativní za dlužníky v Děčíně (týkají se klientů, kteří sami seznali, že potřebují pomoc, tedy buď se jejich dluh stal neúnosně vysokým, nebo se jedná o klienty motivované pro řešení svého postavení), ale například v oblasti skladby věřitelů lze o reprezentativnosti dat uvažovat.

Oproti datům od magistrátu popisovaným v předchozí kapitole, v případě dat od CHSD se nejednalo o strojově zpracovaná data s „čistou“ strukturou, ale ve velké míře ručně zpracovaná data, pro které bývá charakteristický vyšší výskyt chybovosti. Z těchto důvodů bylo před zpracováním nutné data vyčistit a sjednotit. Proto lze v datech předpokládat drobné nepřesnosti, které by však neměly narušit výsledky.

Data obsahují informace o 180 klientech s celkovými 1026 jednotlivými případy dluhů. Zhruba polovina těchto dlužních případů se týká klientů z Děčína, těch je celkově 115 klientů. Dluhy se vztahují celkově k přes 170 ekonomickým subjektům – od poskytovatelů rozličných služeb až po různé druhy finančních společností. Osoba věřitele se během vývoje dluhu často mění, v datech jsou u každého dluhu rozlišeny tři kategorie – původní věřitel, konečný věřitel a konečná inkasní společnost. Avšak počet subjektů, které si v průběhu dluhu předávají věřitelství, může být i vyšší, nebo se naopak může ve všech stádiích dluhu jednat o stejný věřitelský subjekt.

4.1 Sociodemografická charakteristika dat

[cíl analýzy: A1]

Charakterizujeme si nejdříve skupinu 180 klientů, o kterých máme data. Z pohledu genderu je situace poměrně vyrovnaná, v 88 případech je klientem žena, v 92 případech muž. V 54 případech data uvádí romskou etnicitu klientů, avšak zde je potřeba upozornit na problematickou přesnost určení etnicity, v tomto případě se nejedná o etnickou identifikaci klientů samotných, ale o etnicitu přisouzenou klientům přicházejícím do poradny pracovníky CHSD na základě vnějších znaků (antropologických či kulturních). Data o věkovém složení

⁵ Více informací o Charitním sdružení Děčín a o službách, které nabízí, lze nalézt na <http://chsd.cz/>.

klientů uvádí tabulka 1, naprostou většinu klientů představuje věková skupina 25 – 54 let, ale několik klientů najdeme i v nejvyšší a nejnižší věkové skupině.

15 – 19	20 – 24	25 – 54	55 – 59	60 – 64	více než 64
3	12	129	16	9	8

Tab. 1: Rozložení klientů CHSD podle věkových skupin.

Struktura klientů podle postavení na pracovním trhu je znázorněna v tabulce 2, převažují zaměstnaní klienti nebo nezaměstnaní v evidenci Úřadu práce, výrazná je i skupina osob na rodičovské dovolené, v invalidním důchodu apod. Osob, které jsou nezaměstnané a nejsou v evidenci Úřadu práce, je mezi klienty CHSD minimum.

status	zaměstnan	nezaměstnan a jsem v evidenci úřadu práce	osoba samostatně výdělečně činná (živnostník)	studentem denního studia/ jsem v odborné přípravě	nezaměstnan a nejsem v evidenci úřadu práce	rodičovské , invalidní důchod, důchod atd.
počet	77	47	1	0	8	45
%	43	26	1	0	4	25

Tab. 2: Rozložení klientů CHSD podle pozice na trhu práce.

Složení klientů podle vzdělání v závislosti na různých sociodemografických ukazatelích je znázorněno v tabulce 3. V naprosté většině se jedná o klienty se základním nebo středním vzděláním. Výrazně nižší vzdělání oproti celkové struktuře je patrné u romských klientů a u nezaměstnaných klientů mimo evidenci Úřadu práce. Jinak rozdíly nejsou příliš významné.

druh vzdělání	celkem	základní	střední	nástavbové	vysokoškolské
a) všichni klienti					
Počet	180	88	89	0	3
%		49	49	0	2
b) romští klienti					
Počet	54	46	8	0	0
%		85	15	0	0
c) ženy					
Počet	88	47	40	0	1
%		54	46	0	1
d) muži					
Počet	92	41	49	0	2
%		45	53	0	2
e) zaměstnané					
Počet	77	26	50	0	1
%		34	65	0	1
f) nezaměstnaní, evidovaní na ÚP					
Počet	47	25	21	0	1
%		53	45	0	2
g) nezaměstnaní, mimo evidenci ÚP					

Počet	8	6	2	0	0
%		75	25	0	0

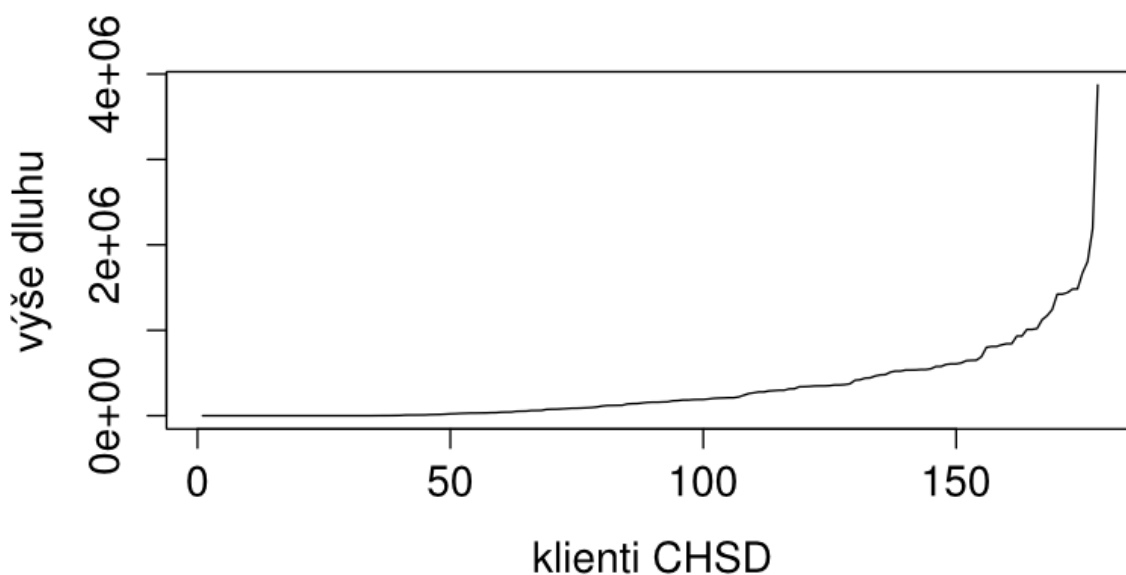
Tab. 3: Srovnání vzdělanostního profilu klientů CHSD v souvislosti s ukazateli etnicity, genderu a pozice na pracovním trhu

4.2 Analýza dluhů

4.2.1 Dluhy podle klientů

[cíl analýzy: A3]

Co se týče rozložení dluhů podle výše mezi klienty CHSD (obrázek 11), je patrné v porovnání například s obrázkem 1, že rozložení není tak nerovnoměrné, jinými slovy že služby CHSD využívají spíše výrazněji zadlužení klienti, což je z podstaty služby pochopitelné.

Obr. 11: Rozložení celkové výše původního dluhu či jistiny mezi klienty CHSD

Tabulka 4 uvádí charakteristiku zadlužení podle postavení klientů CHSD na trhu práce. U skupiny zaměstnaných osob i nezaměstnaných osob v evidenci Úřadu práce (ÚP) představuje výše původního dluhu či jistina kolem 60 % celkového dluhu. To se výrazně liší od osob nezaměstnaných a mimo evidenci ÚP, u kterých naopak různé náklady na vymáhání dluhu a sankce spojené s prodlením představují téměř 80 % dlužné částky. To může ukazovat na horší schopnost obhospodařovat dluhy u nezaměstnaných osob mimo evidenci ÚP nebo na jejich vyšší tendenci zadlužit se se u společností s většími úroky, sankcemi a dalšími

poplatky. Výsledek je ale ovlivněn jedním případem⁶, u kterého je extrémně vysoká absolutní i relativní výše sankcí za dluh, u ostatních osob ze vzorku nezaměstnaných mimo evidenci ÚP budou sankce představovat z celkové dlužné částky nižší podíl.

[cíl analýzy: A3]

a) Dluhy zaměstnaných						
	počet dluhů	výše původního dluhu/jistina	náklady na řízení, náklady oprávněného	náklady za vymáhání	úroky, pokuty, sankce ad.	celkem dluh
SUMA:	565	22 015 563,48	1 815 275,05	2 146 989,69	9 024 204,41	34 994 118,75
% z celkového dluhu:		62,91	5,19	6,14	25,79	

b) Dluhy nezaměstnaných v evidenci ÚP						
	počet dluhů	výše původního dluhu/jistina	náklady na řízení, náklady oprávněného	náklady za vymáhání	úroky, pokuty, sankce ad.	celkem dluh
SUMA:	176	4 173 234,95	752 434,70	726 133,46	1 434 024,61	7 028 773,72
% z celkového dluhu:		59,37	10,71	10,33	20,40	

c) Dluhy nezaměstnaných mimo evidenci ÚP						
	počet dluhů	výše původního dluhu/jistina	náklady na řízení, náklady oprávněného	náklady za vymáhání	úroky, pokuty, sankce ad.	celkem dluh
SUMA:	48	979 914,95	257 080,43	712 845,88	2 730 173,41	4 680 014,17
% z celkového dluhu:		20,94	5,49	15,23	58,34	

Tab. 4: Struktura dluhu podle pozice na trhu práce u klientů CHSD.

Dále jsme se zajímali, jak se liší náklady na dluh (tj. nárůst dluhu oproti původní částce dluhu) v různých sociálních skupinách (věk, etnicita, vzdělání, pozice na trhu práce). Hlavním ukazatelem zde je *podíl původního dluhu na celkovém dluhu* (průměrná hodnota v celém vzorku je 58,7 %).

Jak se liší výše podílu původního dluhu na celkovém dluhu ve **věkových skupinách** klientů CHSD udává tabulka 5. Ve věkové skupině 25 – 54 se však nachází přes 70 % klientů, tudíž je větší pravděpodobnost výskytu extrémních případů, které podíl ukazatele sníží (nejsou výjimkou dluhy, kde podíl původního dluhu na celkovém dluhu činí kolem 10 %).

věková skupina	15 - 24	25 - 54	55 +
podíl původního dluhu na celkovém dluhu	74 %	57 %	65 %

⁶ Jeden z popsanych případů klientů CHSD zaznamenal dluhy ve výši několika milionů korun vůči městu Děčín. Dluhy v takové výši však vůbec nejsou obsaženy v datech poskytnutých děčínským magistrátem. To s sebou nese otázky k pravdivosti výpovědi klienta či úplnosti dat od města.

Tab. 5: Podíl původního dluhu na celkovém dluhu podle věkových skupin.

V analýze struktury dluhů podle **vzdělání** se ukazuje, že u klientů se základním vzděláním je oproti klientům se středním vzděláním vyšší podíl nebankovních půjček (40 % půjček oproti 28 % u klientů se středním vzděláním), průměrná výše nebankovní půjčky je však u klientů se středním vzděláním dvojnásobná oproti klientům s dokončeným základním vzděláním.

Co se týče struktury dluhů podle etnicity, romští klienti CHSD vykazují oproti ostatním klientům podstatně horší hodnoty ukazatele podíl původního dluhu na celkovém dluhu (47 % oproti 62 %). Pokud se podíváme na strukturu ukazatele podle typu věřitele, jsou na tom romští klienti hůře všude kromě dvou kategorií – dluhů vůči telekomunikačním a energetickým firmám.

Jedním z nejzajímavějších zjištění v této části analýzy se ukázaly být velmi vysoké náklady na dluhy vůči veřejným institucím. Podíl původního dluhu na celkovém dluhu se v těchto případech pohybuje kolem 18 %, přičemž výrazně hůře jsou na tom obyvatelé bydlicí mimo Děčín. Ačkoli výsledky mohou být ovlivněny některými extrémními případy dlouhotrvajících dluhů, kde již úroky a sankce narostly na desetinásobek původní dlužné částky, zaslouží si toto zjištění bližší pozornost (viz i *paradox dluhu vůči veřejným institucím*, o kterém pojednává kapitola [4.2.3.3](#)). Porovnat charakter dluhu vůči veřejným institucím s dluhy vůči bankám či nebankovním půjčovatelům není vhodné; veřejné instituce se nezaměřují na půjčování financí a dlužníkem se klient stává až při nesplnění závazků. Z tohoto pohledu se zdají být vyšší náklady na dluhy v podobě různých sankcí opodstatněné. Proto je vhodné porovnat strukturu dluhu vůči veřejným institucím s dluhy, které vznikají podobným způsobem, s dluhy vůči telefoním operátorům a poskytovatelům internetového připojení, pojišťovnám, energetickým společnostem či s dluhy za bydlení v soukromě vlastněných nemovitostech. Ve všech čtyřech zmiňovaných případech se výše podílu původního dluhu na celkovém dluhu pohybuje nad 50 %. Pravděpodobným vysvětlením bude, že soukromé společnosti jsou pružnější a tedy rychlejší v řešení pohledávek, než se dluh vyřeší, nashromáždí se sankce v menším objemu. Zdá se, že pasivní přístup veřejných institucí, který může de facto vést k tolerování dluhu po dlouhé období, než se záležitost dluhu začne řešit, přispívá k velké výši nákladů na straně dlužníka. Protože data v tomto výzkumu neumožňují bližší analýzu tohoto fenoménu, bylo by vhodné zkoumat případy řešení zadlužení vůči veřejným institucím na menším vzorku kvalitativních dat.

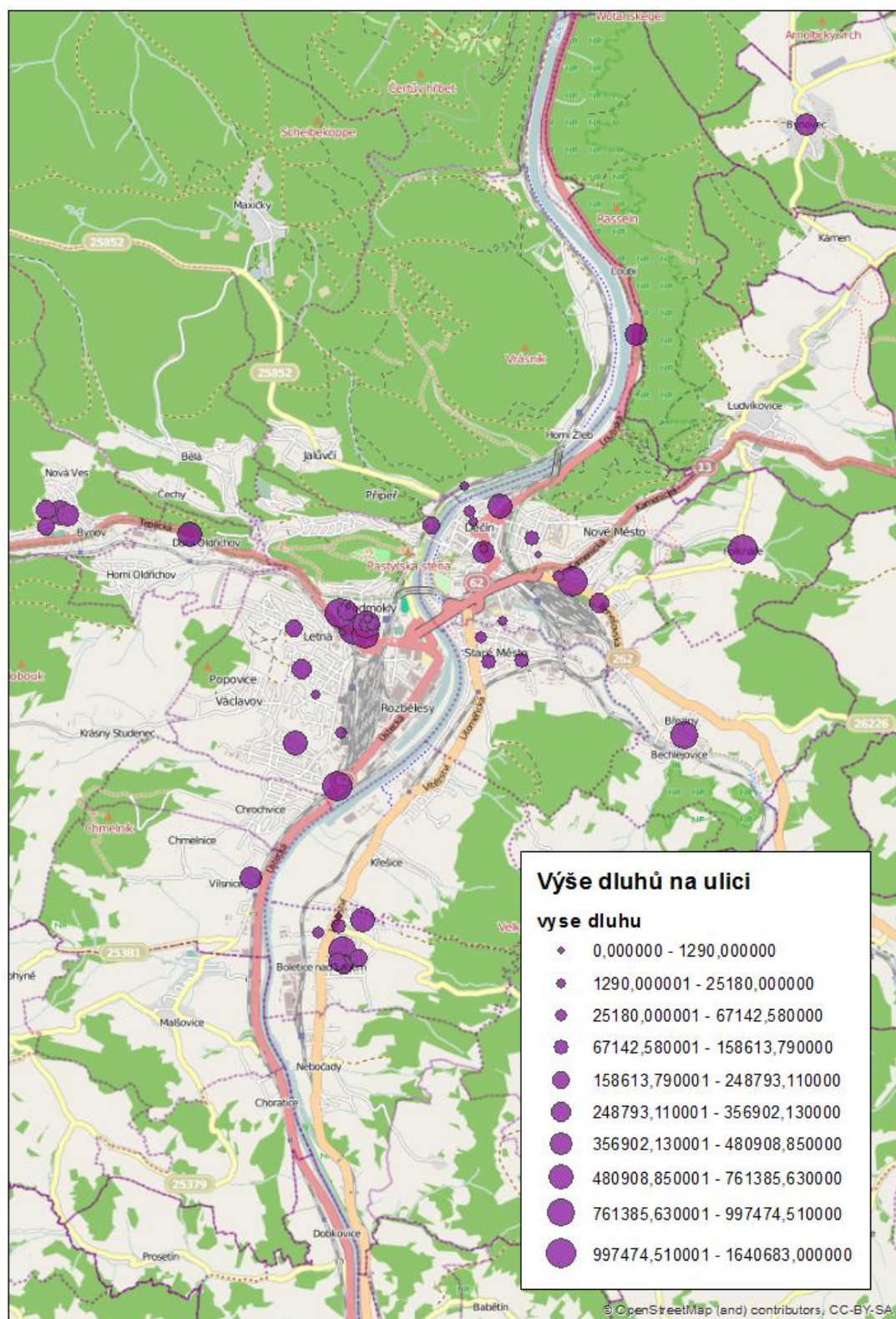
4.2.2 Dluhy podle lokality bydliště klientů

Data o klientech CHSD obsahují informaci o bydlišti klienta, avšak není zde uvedena přesná adresa, pouze ulice, ve které se bydliště nachází. Pro určení lokality bydliště dlužníka je to většinou dostačující údaj, problém však nastává u dlouhých ulic procházejících velkou částí města (např. ulice Ústecká). Při interpretaci následujících map je oproti mapám v kapitole [3.2](#) nutné pamatovat, že se nejedná o přesné umístění adresy bydliště, ale že s přesností umístění značek v mapách zůstáváme na úrovni ulic.

V případě dat klientů CHSD je bydliště klientů kromě Děčína distribuováno po regionu od Ústí nad Labem po Varnsdorf. CHSD tak obslouží kromě obyvatel města i mnoho obyvatel v děčínské spádové oblasti (viz obrázek 18 v příloze). V samotném Děčíně rozmístění klientů CHSD v základních tendencích kopíruje vzory rozmístění dlužníků vůči magistrátu, jak byly popsány výše. Zejména je to zřetelné v případě nejvýraznějších ohnisek zadlužení – Boletice nad Labem, Podmokly, Ústecká ulice, Bynov a okrajové části Nového města (srovnej obrázek 12 a obrázek 7). Je pravděpodobné, že rozmístění bydliště dlužníků vůči magistrátu bude do velké míry podobné i jako rozmístění dlužníků vůči jiným věřitelům, kteří působí plošně⁷. Z pohledu Charitního sdružení Děčín podobnost v rozmístění svědčí o vhodném zacílení jejich intervence.

Abychom lépe pochopili souvislost zadlužení a sociálního vyloučení, ptáme se, jak počet dluhů v lokalitě souvisí s výší dlužné částky. To srovnáváme na mapách 19 a 20 (obě v příloze). Ačkoli z dat CHSD nelze vyvozovat obecné závěry, je zajímavé, že v několika případech (Ústecká ulice, Vilsnice, částečně ve Starém Městě a Podmoklech) je v lokalitě s velkým počtem dluhů je průměrná výše dluhu nízká. Naopak v jiných lokalitách se spíše nižším počtem dluhů je průměrná výše dluhu vysoká (lokality v městských částech Letná a Václavov, lokality na severovýchodním okraji Nového Města, ale i v případě panelových domů v Boleticích nad Labem). Ačkoli v tomto případě těžko můžeme vyvodit obecnější závěry, uvedené mapy nabízejí srovnání různých charakteristik klientů CHSD podle lokalit.

⁷ Žádný věřitelský subjekt, u kterého by bylo patrné, že hledá nové zákazníky výhradně v některých vybraných lokalitách, ve výzkumu identifikován nebyl.

Obr. 12: Výše dluhu v součtu v ulici, podle dat za klienty CHSD.

4.2.3 Dluhy podle věřitelů

Ve vzorku klientů CHSD jsou popsány jednotlivé dluhy klientů včetně informací o věřitelích. Jak už bylo zmíněno výše, u dluhu se věřitelé v průběhu času mohou měnit, celkově ve výzkumném vzorku vystupuje jako věřitelé přes 170 různých ekonomických subjektů. V této kapitole se snažíme tento vzorek nejrozličnějších společností a firem blíže prozkoumat.

4.2.3.1 Srovnání subjektů na trhu půjčovatелů v Česku s ohledem na situaci v Děčíně

[cíl analýzy: B1]

Instituce, které poskytují spotřebitelské úvěry a půjčky, můžeme rozdělit do dvou kategorií – do té první patří bankovní instituce (banky a družstevní záložny), do té druhé kategorie řadíme nebankovní instituce (ostatní finanční instituce). Domácnosti tak mohou využívat široké škály nabídek k financování jejich potřeb. U každé z těchto skupin se liší také instituce, která na poskytování spotřebitelských úvěrů dohlíží – u bankovních institucí provádí dozor Česká národní banka a u nebankovních institucí je to Česká obchodní inspekce. Poskytování úvěru se řídí příslušnými ustanoveními zákona č. 513/1991Sb., Obchodního zákoníku, v platném znění („Obchodní zákoník“), zákona č. 40/1964 Sb., Občanského zákoníku, v platném znění („Občanský zákoník“) a zákonem č. 145/2010 Sb. o spotřebitelském úvěru v platném znění („Zákon o spotřebitelském úvěru“). Příloha č. 1 k zákonu č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru, která se zmiňuje o povinně zveřejňovaných údajích v reklamě, ustanovuje že „*nabídka spotřebitelského úvěru musí jasným, výstižným a zřetelným způsobem a formou reprezentativního příkladu*“ obsahovat RPSN⁸, úrokovou sazbu a další. Tento zákon také nově ukládá povinnost, psát všechny důležité informace stejně výrazné. Nový zákon také udává věřiteli jako povinnost, posoudit to, zda-li bude klient schopný půjčku splácet.

Analýzou a monitoringem trhu na poli spotřebitelských úvěrů se zabývá zejména společnost Česká leasingová a finanční asociace, v tabulce 6 uvádíme pořadí členských společností asociace podle vstupního dluhu ve spotřebitelských úvěrech.

		vstupní dluh v mil. Kč
01.	CETELÉM ČR, a.s.	7 366,10

⁸ RPSN = roční procentní sazba nákladů = číslo, které umožňuje spotřebiteli lépe vyhodnotit výhodnost nebo nevýhodnost poskytovaného úvěru. RPSN udává procentuální podíl z dlužné částky, který musí spotřebitel zaplatit za období jednoho roku v souvislosti se splátkami, správou a dalšími výdaji spojenými s čerpáním úvěru. (Zdroj: www.kmt.zcu.cz/person/Kohout/info_soubory/FV/lekce5.ppt)

02.	Home Credit a.s.	6 298,76
03.	Provident Financial s.r.o.	3 114,00
04.	ESSOX, s.r.o.	2 686,87
05.	ŠkoFIN s.r.o.	923,83
06.	s Autoleasing, a.s.	847,56
07.	GE Money Auto, s.r.o.	833,34
08.	UniCredit Leasing CZ, a.s.	756,37
09.	PROFI CREDIT Czech, a.s.	424,40
10.	ČSOB Leasing, a.s.	412,01
11.	Credium, a.s.	383,31
12.	COFIDIS s.r.o.	184,31
13.	PSA FINANCE ČESKÁ REPUBLIKA, s.r.o	177,84
14.	FCE Credit, s.r.o.	54,89
15.	Toyota Financial Services Czech, s.r.o.	53,74
16.	Mercedes Benz Financial Services Česká republika s.r.o.	42,68
17.	VB Leasing CZ, spol. s r.o.	41,51
18.	UNILEASING, a.s.	14,00
19.	Raiffeisen-Leasing, s.r.o	13,01
20.	D.S. Leasing, a.s.	7,69

Tab. 6: Pořadí členských společností ČLFA podle vstupního dluhu ve spotřebitelských úvěrech

Zdroj: <http://www.clfa.cz/index.php?textID=65>

Jak je vidět, největšími poskytovateli spotřebních půjček na českém trhu jsou Cetelem, Home Credit a Provident Financial. Cetelem a Home Credit jsou orientované zejména na spotřebitelské úvěry v místě prodeje, osobní půjčky či poskytují občanům karty s revolvingovým úvěrem⁹. Provident Financial se zaměřuje jen na hotovostní půjčky domácnostem, které jsou ze strany zástupců společnosti poskytovány v místě bydliště klienta. Provident Financial se zaměřuje zejména na klienty, kteří se nacházejí v obtížnější finanční i sociální situaci, jsou vedeni v registrech dlužníků. Obchodní zástupci této společnosti dlužníky pravidelně navštěvují a týdně dostávají pravidelné splátky. Tato půjčka je pro věřitele velice riziková, což se promítá i v ceně půjčky - RPSN těchto půjček jsou velmi vysoké.

Při analýze děčinských dat získaných od CHSD můžeme zjistit, že nejvíce poskytnutých nebankovních půjček je právě od institucí „velké trojky“ na českém trhu. Z bankovních institucí je dle údajů CHSD vedeno nejvíce nesplacených půjček u GE Money Bank a České pojišťovny, jak ukazuje tabulka 7.

⁹ Revolvingový = obnovující se. Revolvingový úvěr je krátkodobý úvěr s možností dalšího obnovování, funguje stejně jako kontokorentní ale má účelový charakter. Umožňuje čerpat peníze na financování oběžných prostředků, je ideálním prostředkem k financování pohledávek nebo k nákupu zásob. Nevyplácí se využívat ho jako dlouhodobý úvěr, funguje pouze jako rezerva. Výše úroků by pak byla mnohonásobně vyšší. Instituce, které nabízí tento úvěr, umožňují klientům kromě nákupu na splátky i možnost zažádat o kreditní kartu. Více zde: <http://www.i-uver.eu/revolvingovy-uver/>. Zdroj: <http://www.i-uver.eu/revolvingovy-uver/>

Název společnosti	Počet vedených nesplacených půjček
Bankovní instituce	
GE Money bank	114
Česká spořitelna	82
Nebankovní instituce	
Home Credit	92
Provident	71
Cetelem	31

Tab. 7: Výběr nejvýznamnějších bankovních a nebankovních společností podle počtu půjček ve sledovaném vzorku dat od CHSD

Na základě těchto dat byl proveden výběr pro krátkou analýzu trhu.¹⁰

BANKOVNÍ INSTITUCE

Banka	Produkt	Roční úrok	Výše úvěru v Kč	Doba úvěru	Poplatky	Sankce z prodlení	RPSN
GE Money bank	Expres půjčka	10,90%	30 000 - 600 000	24 - 96 měsíců	zpracování: 1%, min. 500 Kč	zaslání upomínky 400 Kč + 5 %, min. 1 000 Kč; Při opakovaném prodlení 20 %	12,20%
					vedení: 49 Kč		
					předčasné splacení: 0,5 / 1 %		
Česká spořitelna	Půjčka	12,25%	30 000 - 500 000	12 - 84 měsíců	zpracování: 2 %, min. 600 Kč	Upomínka: 300 + poštovné	13,79%
					vedení: 59 Kč		
					předčasné splacení: 0,5 / 1 %		

Tab. 8: Parametry vybraných půjček u vybraných bankovních společností.

Zdroj: <http://www.finance.cz/uvery-a-pujcky/hotovostni-pujcky/srovnani-neucelovych-uveru/du8121-161-cetelem-osobni-pujcka-cetelem/> .

NEBANKOVNÍ INSTITUCE

Instituce	Produkt	Roční úrok	Výše úvěru v Kč	Doba úvěru	Poplatky	Sankce z prodlení	RPSN
Home credit	Klasik	33,47%	10 000 - 150 000 Kč	6 - 48 měsíců	vedení: 69 Kč	Nebylo možné dohledat	31,9 - 58%
Provident	Půjčka hotovostní	20,11%	4 000 - 80 000 Kč	45 týdnů	Poplatek za hotovostní inkasní službu: 8 455 Kč (není součástí RPSN)	Žádné sankce z prodlení	70,96 %
Cetelem	Osobní půjčka	6,90%	20 000 - 1 000 000 Kč	6 - 120 měsíců	zpracování: dle smlouvy	4 % z odložené splátky (pokuta je splatná do 3 kalendářních dnů od vzniku rozhodné skutečnosti)	11,32 %
					předčasné splacení: 0,5 / 1 %		

¹⁰ V rámci rozsahu a zadání práce se jedná pouze o rychlou analýzu; pro hlubší pochopení by bylo zapotřebí udělat komplexnější analýzu trhu. RPSN a úroky u jednotlivých společností se mění spolu s druhem půjčky a typologií klienta dle interních postupů institucí. Jak se banky rozhodují o poskytnutí úvěru a jeho parametrech dostupné např.: <http://www.hypindex.cz/jak-banky-rozhoduji-o-poskytnuti-uveru/>.

Tab. 9: Parametry vybraných půjček u vybraných nebankovních společností.

Zdroj: <http://www.finance.cz/uvery-a-pujcky/hotovostni-pujcky/srovnani-neucelovych-uveru/du8121-161-cetelem-osobni-pujcka-cetelem/>; www.homecredit.cz; www.provident.cz; www.cetelem.cz

Sledováním Indexu etického úvěrování se zabývá Člověk v tísni, o. p. s., který zjišťuje podmínky, za kterých poskytují nebankovní společnosti své spotřebitelské úvěry. Ze závěrů analýzy provedené na konci roku 2012 vyplývá, že „*nebankovní společnosti se stávají lídry v oblasti etického přístupu k dlužníkům.*“¹¹ Provident Financial si neúčtuje advokátní služby spojené s vymáháním pohledávek, Cetelem si tyto služby bude účtovat u dlužníků, které nebudou zastupovat oddlužovací agentury. Smluvní podmínky bank se dle analýzy oproti minulým rokům zhoršují.¹²

1.	Provident
2.	Home Credit
3.	Cetelem
4.	Cofidis
5.	Profi Credit
6.	Essox

Tab. 10: Pořadí společností vyplývající z Indexu etického úvěrování pro rok 2012.

Zdroj: Člověk v tísni, o. p. s.

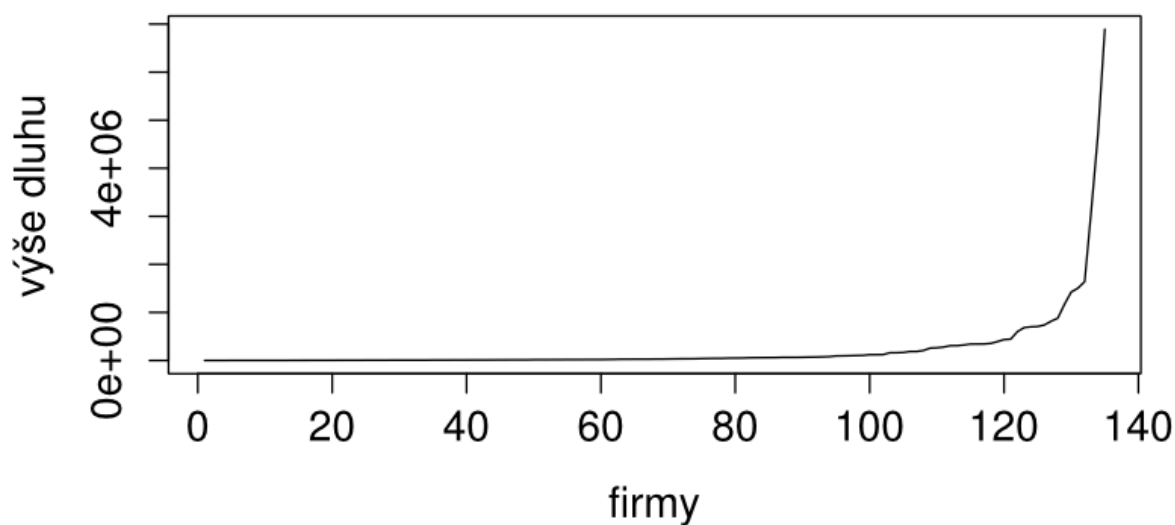
4.2.3.2 Struktura a vzájemné vztahy věřitelů

Ve výzkumném vzorku CHSD se celkový počet přes 170 ekonomických subjektů dělí o či si různě předává dluhy v celkové částce přesahující 34 milionů korun, výsledný dluh se započtením úroků a různých poplatků či sankcí činí 57 911 307,- korun.

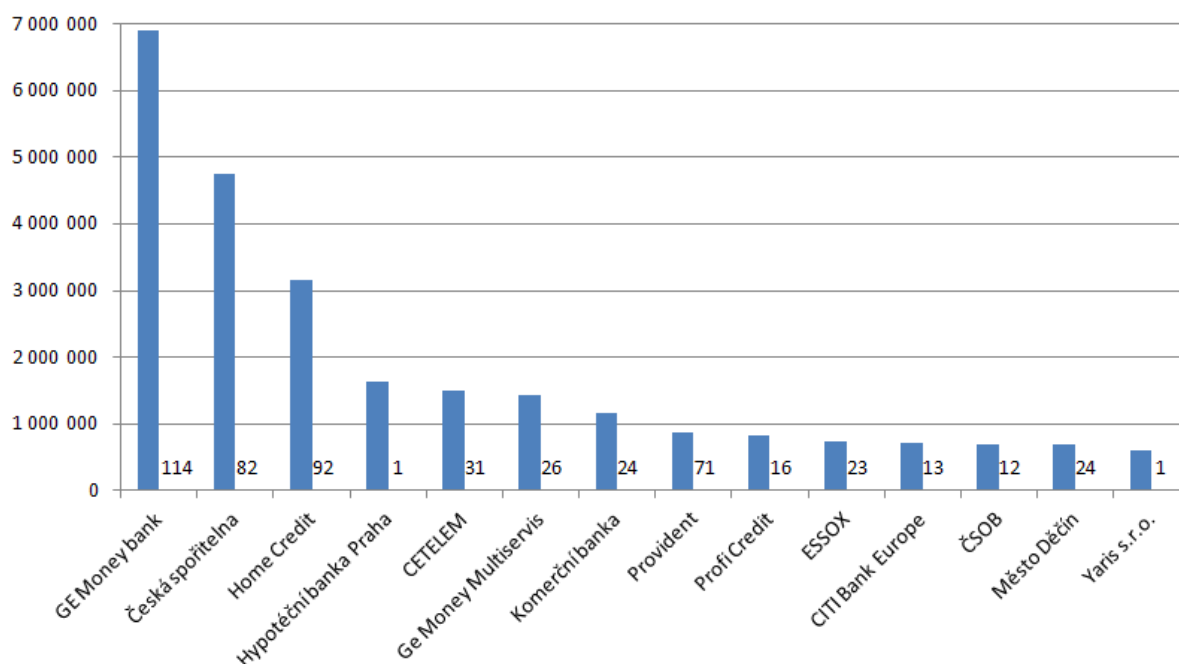
Dluhy však zdaleka nejsou mezi firmami rozloženy rovnoměrně. Na obrázku 13 je vidět, že několika málo ekonomickým subjektů patří dluhy v milionových částkách, kdežto mnoho dalších firem ve výzkumném vzorku registruje pohledávky v řádu stovek či spíše desítek tisíc korun (zatímco průměrná suma pohledávek pro firmu činí 251 910 korun, medián je podstatně nižší – 28 701 korun). Na obrázku 14 jsou ekonomické subjekty s pohledávkami přesahujícími 0,5 milionu korun.

¹¹ Zdroj: Tomáš Hůle, autor analýzy. Dostupné z: <http://www.clovekvtsni.cz/index2.php?id=113&idArt=2131>.

¹² Zdroj: <http://www.financninoviny.cz/zpravy/pruzkum-nebankovni-spolecnosti-jednaji-s-dluzniky-lepe-nez-banky/876954>. Více informací viz např. : <http://aktualne.centrum.cz/finance/penize/clanek.phtml?id=765888>.

Obr. 13: Rozložení věřitelských institucí („firem“) podle celkové výše pohledávek ve sledovaném vzorku.

Obr. 14: Věřitelské instituce s objemem pohledávek (původní dluh) přesahujícím 0,5 milionu korun. Číslo vedle sloupce znamená počet dlužních případů na společnost podle sledovaného vzorku dat.

[cíl analýzy: B2]

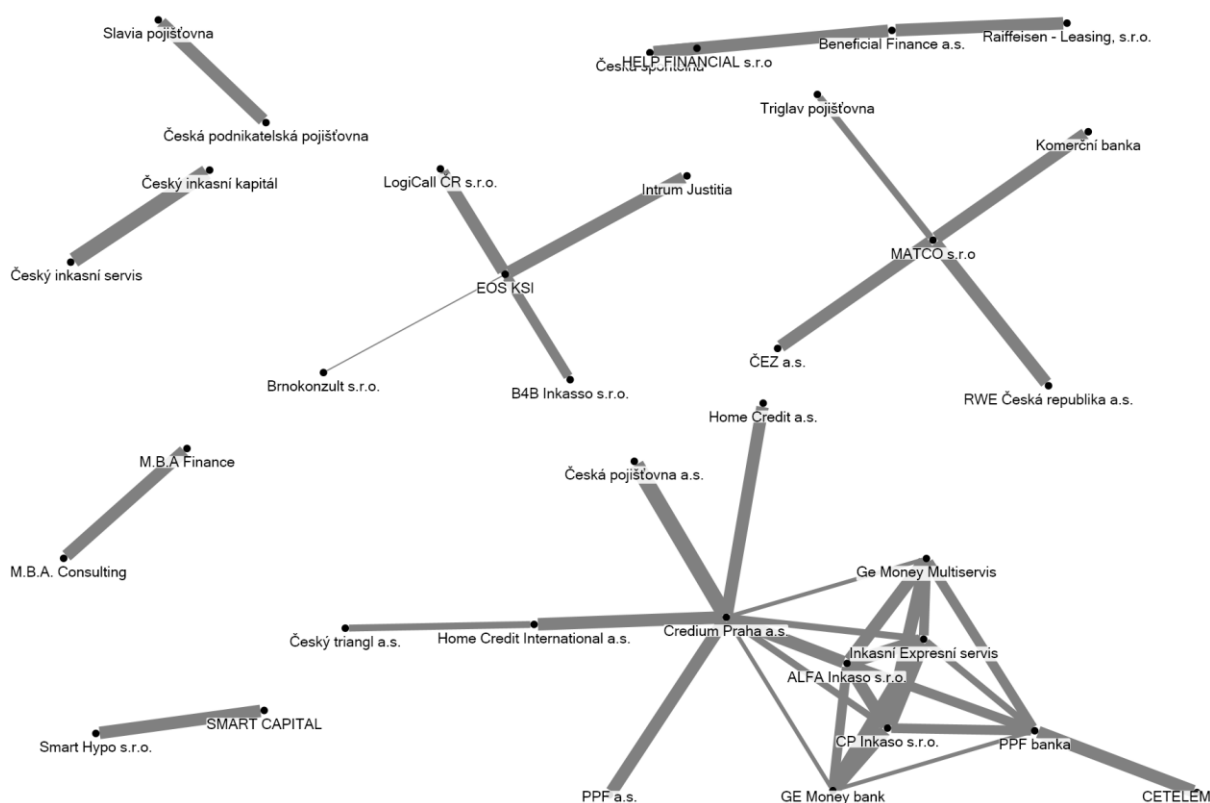
Jedním z bodů zadání této analýzy je zmapování vztahů mezi půjčovatelstvími společnostmi. Tyto vztahy jsme sledovali dvěma metodami: (1) sledováním vztahů mezi firmami v obchodním rejstříku a (2) vztahy při předávání (přeprodávání) dluhů. Protože u jednotlivých

dluhů se věřitelé mohou měnit, sledujeme v metodě (2) u každého dluhu dráhu jeho vlastnictví mezi různými věřiteli (tj. změny ve sledovaných kategoriích *původní věřitel*, *konečný věřitel* a *konečná inkasní společnost*).

V metodě (1) jsme pracovali s tzv. Vizualním obchodním rejstříkem¹³, kde je možné si graficky zobrazit vztahy mezi firmami a fyzickými osobami (jednatelé, společníci, členové představenstva, apod.), tyto vztahy je možné dále vizuálně procházet. Zajímali nás i již neexistující, historické vztahy. Ačkoli je zvolená metoda vizuálního prohlížení vztahů v obchodním rejstříku obtížná, neboť v některých případech je možné se po pár „skocích“¹⁴ ztratit ve spleti provázaných vztahů, což je zřetelné zejména v případě velkého množství prostřednických či přímo „fiktivních“ firem a osob. Při hledání vztahů mezi zájmovými firmami ze vzorku dat od CHSD se i tak podařilo identifikovat několik existujících propojení, viz obrázek 15. Na základě výsledků lze tvrdit, že na půjčovatelském trhu v Děčíně působí kromě mnoha samostatných ekonomických subjektů i několik síťových útvarů propojujících různé ekonomické subjekty. Nejvýznamější se jeví být síťový útvar na obrázku 15 vpravo dole, který propojuje velké banky (GE Money Bank, PPF banka) či velké půjčovatele (Home Credit, Cetelem) a inkasní společnosti (Credium, Inkasní expresní servis). Pozoruhodné je, že prostřednictvím zapojených firem ovládají tyto větší síťové útvary podstatnou část půjčovatelského trhu v Děčíně (srovnej zapojené firmy na obrázku 15 a největší půjčovatele ze vzorku CHSD na obrázku 14).

¹³ Na webové stránce <http://obchodni-rejstrik.podnikani.cz/> provozuje AliaWeb, spol. s r.o.

¹⁴ „Skok“ je v sítích pojmenována spojnice mezi uzly (v našem případě firmami či fyzickými osobami), počet skoků ukazuje vzdálenost mezi uzly. Pokud jsou uzly vzdálené 3 skoky, znamená to, že jsou spojeny spojnici přes 2 sousední uzly.

Obr. 15: Vzájemné vztahy mezi společnostmi ze sledovaného vzorku na základě společně se vyskytujících osob v obchodním rejstříku. Tloušťka spojnice vyjadřuje blízkost vztahu, nejtenčí odpovídá 6 skokům, nejsilnější 1 skoku.

Výsledky svědčící o ovládnutí trhu sítěmi spřízněných firem jsou velmi zajímavé, ale je obtížné je interpretovat. Například je obtížné poznat, zdali je spojnice mezi firmami pouze založená na kariérní historii osoby (např. spojnice je vytvořena na základě skutečnosti, že osoba byla jednatelem ve firmě A, později ve firmě B), nebo vztah mezi firmami svědčí o skutečně probíhající spolupráci či koordinaci. Proto jsme se rozhodli blíže se podívat na vztahy mezi ekonomickými subjekty v datech od CHSD, kde je dokumentována změna věřitele u jednotlivých dluhů. Změna věřitele se odvíjí od předání (přeprodání) dluhu další společnosti zabývající se vymáháním pohledávek, tyto změny ve správě pohledávek jsme dokumentovali – metoda (2).

[cíl analýzy: B1]

V tabulce 11 jsou zobrazeny údaje o nejvýraznějším předávání pohledávek mezi společnostmi. Na základě změn v držení počtu smluv k jednotlivým dluhům (jak udávají data od CHSD) byly identifikovány společnosti, které se pohledávek zbavují (horní část tabulky 11), a společnosti, které ve významném objemu pohledávky přebírají (spodní část tabulky 11). Ve sledovaném vzorku se pohledávek nejvíce zbavovaly banky, poskytovatelé nebankovních půjček a telekomunikační společnosti, naopak nejvíce pohledávky přebírali inkasní společnosti.

Inkasní společnosti jsme v tabulce 11 seskupili podle spřízněnosti zjištěné z obchodního rejstříku (viz obrázek 15). Jak je jasné vidět, v předávání pohledávek figuruji shodné firmy,

jaké jsou zapojeny do síťových útvarů z obrázku 15. Navíc předávání pohledávek ve velké míře koresponduje se vztahy zjištěnými z obchodního rejstříku. Objem předaných pohledávek výše vybranými subjekty činí téměř 6 milionů korun, srovnatelný objem vychází i u převzatých pohledávek – 5,3 milionu korun. V porovnání s celkovou dlužnou částkou ve vzorku se sice jedná zhruba 1/5 objemu pohledávek, ale vzhledem ke skutečnosti, že v datech za sledovaný vzorek se předávání k inkasním společnostem týká jen 22 % dlužních případů, pak popsané síťové útvary obhospodaří naprostou většinu pohledávek vymáhaných prostřednictvím inkasních společností. V případě účetních případů, kde k předání pohledávky účetní společnosti (zatím) nedošlo, můžeme jen odhadovat důvody – například stáří dluhu či specifická obchodní strategie půjčovatelů.

ekonomický subjekt	změna (počet převzatých smluv)	změna (převzaté pohledávky, v Kč)	předáno komu / převzato od koho
GE Money bank	-39	-2 127 759	IES (26), Profidebt s.r.o. (5), Český inkasní a exekuční servis (3), Inkasní expresní servis (2), další (4)
Česká spořitelna	-39	-1 682 881	B4B Inkasso s.r.o. (7), M.B.A. (5), M.B.A. Finance (4), M.B.A. Consulting (3), EOS KSI (3), další (13)
Home Credit	-21	-945 452	PPF B2 B.V. s.r.o (8), PPF B1 B.V. s.r.o (5), B4B Inkasso s.r.o. (5), M.B.A. Finance (2), další (1)
T-mobile	-21	-181 510	LogiCall ČR s.r.o. (5), M.B.A. Finance (6), B4B Inkasso s.r.o. (4), Intrum Justitia (3), Profidebt s.r.o. (2), další (1)
O2 Telefónica	-18	-200 845	M.B.A. Finance (8), LogiCall ČR s.r.o. (3), Intrum Justitia (2), B4B Inkasso s.r.o. (2), DC Group (2), další (1)
Ge Money Multiservis	-15	-711 096	Inkasní expresní servis (7), Český inkasní kapitál (4), Profidebt s.r.o. (2), další (2)
Provident	-9	-144 128	EOS KSI (5), Intrum Justitia (3), další (1)
skupina kolem EOS KSI *	58	1 335 191	Provident (7), T-mobile (6), Česká spořitelna (5), O2 Telefónica (4), Home Credit (3), další (9)
skupina M.B.A. **	36	820 727	Česká spořitelna (12), O2 Telefónica (8), T-mobile (6), ESSOX (3), Home Credit (2), další (6)
Inkasní expresní servis	32	1 670 264	GE Money bank (26), Ge Money Multiservis (7)
Profidebt s.r.o.	13	655 485	GE Money bank (5), Česká spořitelna (2), T-mobile (2), Ge Money Multiservis (2), další (2)
PPF B2 B.V. s.r.o	8	515 483	Home Credit (8)
Český inkasní kapitál	7	354 619	Ge Money Multiservis (4), UPC (2), další (1)

Tab. 11: Zobrazení vzájemného předávání dlužních případů mezi společnostmi.

* Zahrnuje společnosti B4B Inkasso s.r.o., EOS KSI, Intrum Justitia, LogiCall ČR s.r.o.

** Zahrnuje společnosti M.B.A. Finance, M.B.A. Consulting

4.2.3.3 Dluhy v čase a různý přístup věřitelů

[cíl analýzy: A6A] [cíl analýzy: B1]

Při rozhodování zda si vzít či nevzít úvěr je jistě důležitým parametrem výška úroku či spíše RPSN. Avšak zdaleka ne všechny dluhy vznikají nezvládnutím splácení úvěru, mnohé dluhy ve vzorku dat od CHSD včetně dluhů vůči městu Děčín vznikají při nesplacení odebraných služeb, tedy při neplnění závazků. V situaci, kdy se dlužník rozhodne situaci řešit, mohla už uplynout poměrně dlouhá doba od vzniku dluhu a ať už si dlužník byl dluhu vědom či ne, v této situaci pro něho bude důležité, jak původní dlužná částka „narostla“, kolik nyní musí zaplatit. Proto jsme porovnali původní dlužné částky a výši výsledného dluhu v době sběru dat.

Když jsme srovnali věřitele podle průměrného procentuálního nárůstu výše dluhu, narazili jsme na zajímavý paradox. Mezi věřiteli s nejvyšším procentuálním nárůstem výše dluhu nefigurovali různé společnosti proslulé vysokým RPSN či poplatky, ale našli jsme zde kromě pojišťoven a firem podnikajících mimo oblast finančních služeb i veřejné instituce (včetně města Děčína). Pravděpodobným důvodem může být existence různých druhů pokut, které se kromě obvyklých úroků vážou ke zpoždění platby za již odebrané služby, ale možná i menší úsilí při vymáhání dluhu oproti inkasním společnostem, díky čemuž se prodlouží doba neuhrazení pohledávky a dále navýší dluh prostřednictvím úroků, poplatků a sankcí. Abychom toto ověřili, porovnali jsme data o veřejných institucích s daty za vybrané inkasní společnosti (výběr nejvýznamnějších inkasních společností proveden na základě předchozí kapitoly). Tabulka 12 ukazuje, že dluhy u veřejných institucí a dluhy řešené inkasními společnostmi mají ve sledovaném vzorku klientů CHSD výrazně odlišnou dynamiku. Inkasní společnosti dokáží dluhy vymoci výrazně rychleji a celková dlužná částka se výsledně většinou nenavýší více než na dvojnásobek původní dlužné částky. Naproti tomu dluhy u veřejných institucí bývají řešeny poměrně dlouho a výsledná dlužná částka běžně přesáhne čtyřnásobek původní výše dluhu.

	veřejné instituce	inkasní společnosti
průměrná uplynulá doba od data splatnosti (roky)	3,15	1,81
průměrný konečný dluh (v % původní dlužné částky)	406	148
průměrná výše původního dluhu	14 885	32 760

Tab. 12: Porovnání navýšení dluhu oproti původní částce a trvání dluhu po době splatnosti mezi veřejnými institucemi a vybranými inkasními společnostmi ze vzorku dat od CHSD.

Je obtížné bez detailní znalosti procedur vymáhání dluhu interpretovat důvod tak výrazného navýšení dluhu u veřejných institucí oproti soukromým inkasním společnostem, ale tento „paradox dluhu vůči veřejným institucím“, kdy dluhy vůči veřejným institucím výsledně na klienty CHSD v okamžiku intervence nakládají výrazně větší zátěž ve srovnání s dluhy vůči soukromým společnostem, si jistě zaslouží další prozkoumání.

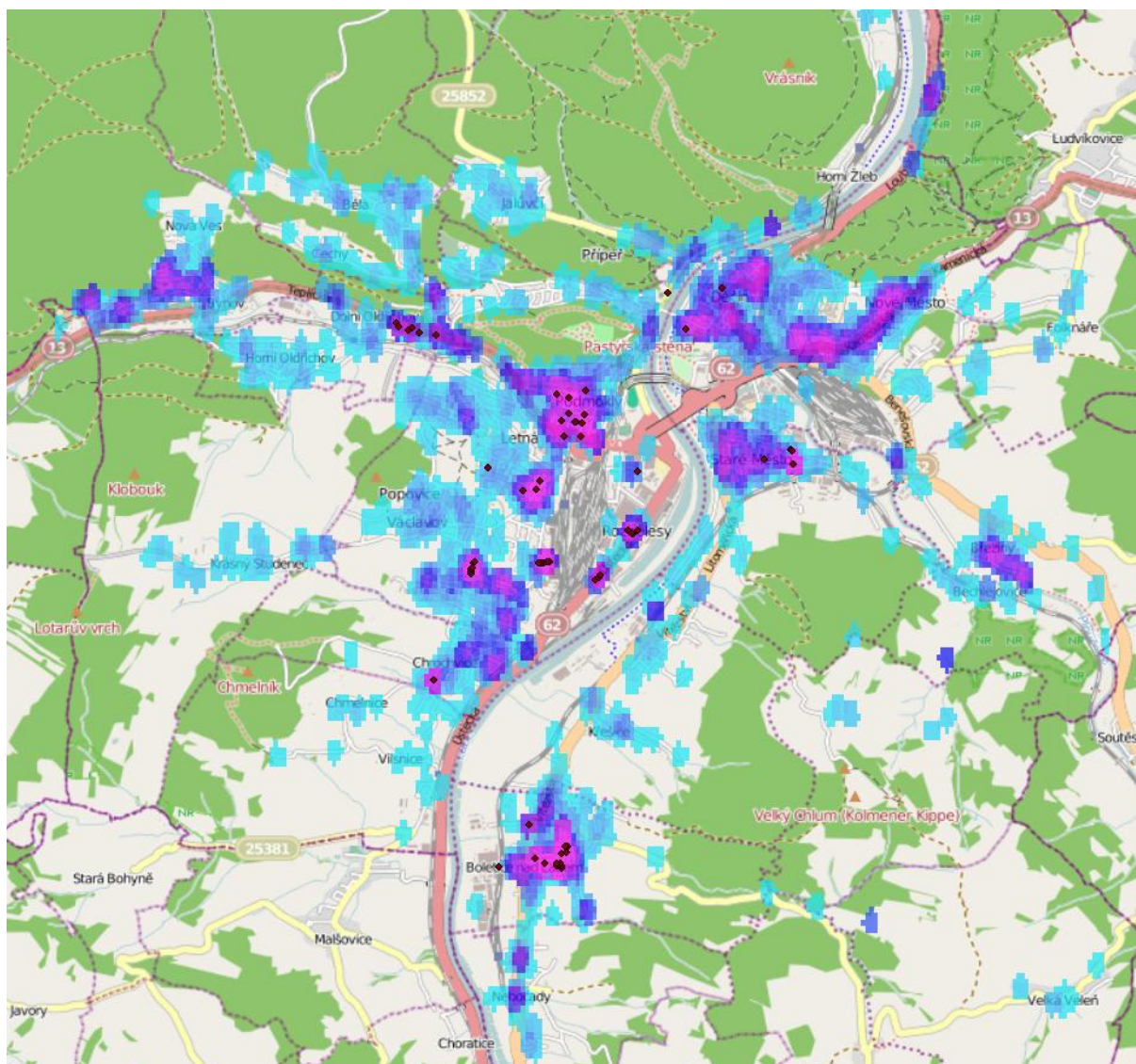
5 Zadlužení a sociálně vyloučené lokality

[cíl analýzy: A2]

Na základě dat o jednotlivých domech, které jsou lokálním konzultantem Agentury a místními aktéry označované jako sociálně vyloučené lokality (SVL), jsme mohli srovnat výskyt SVL a rozložení zadlužení. Na obrázku 16 je zřetelně patrné, že většina SVL se nachází uprostřed nejvyšší koncentrace zadlužení. Je pozoruhodné, jak tato závislost platí téměř beze zbytku. Na druhou stranu je zapotřebí zdůraznit, že podle mapy je v Děčíně několik lokalit vysoké koncentrace zadlužení, které nejsou označovány za SVL. Vztah mezi zadlužením a sociálním vyloučením není přímočarý, a tak je těžké posoudit, zda vysoká prostorová koncentrace zadlužení nutně znamená výskyt sociálního vyloučení, byť třeba skrytého, nebo se dá spíše interpretovat jako prostředí rizikovější pro vznik sociálního vyloučení.

Dále je třeba zdůraznit, že vysoká prostorová koncentrace zadlužení v oblasti výskytu SVL neznamena, že je zadlužení způsobeno právě osobami bydlícími v SVL. Například v lokalitě Boletice nad Labem zdroje Agentury odhadují počet sociálně vyloučených obyvatel na 450 lidí¹⁵, respektive kolem 500 podle odhadu lokálního konzultanta. Avšak podle dat o zadlužení vůči magistrátu města Děčína se v Boleticích nad Labem dluh týká 1415 obyvatel. Tato data ukazují, jak se sociální vyloučení může nenápadně prolínat s „normálním způsobem života“ a jak nezřetelná může být hranice mezi sociálním vyloučením a „běžným společenským životem“.

¹⁵ Zdroj: GAC (2011): Situační analýzy v lokalitách vybraných v roce 2011 – Děčín, dostupné na <http://www.socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/dokumenty-pro-lokalitu-decin>

Obr. 16: Dlužníci vůči městu Děčín, koncentrace v Děčíně se zohledněním výše dluhu (jako obrázek 9), fialovými body vyznačeny adresy domů označených za SVL.

[cíl analýzy: B3]

U tržně významných inkasních společností a bankovních subjektů (podle kapitoly [4.2.3.2](#)) jsme analyzovali prostorové rozmístění jejich klientů. Vzhledem k výše popsanému mechanismu přebírání pohledávek mezi půjčovatelí a inkasními společnostmi bylo zajímavé porovnat, v jakých lokalitách se soustřeďují původní půjčky ze strany půjčovatelů a ve kterých lokalitách jsou později tyto půjčky přebírány inkasními společnostmi. Ačkoli jsme u půjčovatelských subjektů nezaznamenali rozložení odlišné od celkového rozložení zadlužení, tak v případě větší části analyzovaných inkasních společností bylo zřetelné zvýšené zaměření na lokality s vyšší koncentrací zadlužení (tedy i s výskytem SVL). Nezaznamenali jsme však, že by docházelo k prostorovému „rozdělování si trhu.“ Jaká strategie vede k většímu zaměření inkasních společností na lokality s větší koncentrací zadlužení, je téma, které by bylo možno dále rozpracovat na základě práce s kvalitativními daty o strategiích předávání pohledávek mezi společnostmi apod.

6 Závěr

Zadluženost mezi obyvateli Děčína a okolí se vyvinula ve vážnou hrozbu, která nejen negativně ovlivňuje ty, kdo jsou zadlužení, ale celkově přináší negativní důsledky pro život v Ústeckém kraji i dalších regionech. Zadluženost může u konkrétní osoby vést ke ztrátě bydlení či koncentraci chudých v sociálně vyloučených lokalitách. Vysoký dluh může zároveň zadlužené demotivovat pro hledání legálního zaměstnání a efektivně tak snižovat objem veřejných příjmů, které by se pak dali znovuinvestovat v různých sociálních oblastech.

Tato studie vznikla s úmyslem přispět k porozumění závažnému společenskému jevu zadlužení, který je někdy spíše tabuizován a v obecném diskurzu se těší spíše okrajové pozornosti. Studie využívá data o zadlužení v Děčíně, aby přistoupila k problematice ze dvou různých směrů.

První úhel pohledu se zaměřuje na lidi, kteří jsou zadlužení. Které sociální skupiny jsou obzvláště ohroženy pádem do dluhové pasti? Kde žijí ti nejvíce zadlužení? U jakých věřitelů jsou podmínky nejméně příznivé? Na základě kvantitativní analýzy dat o klientech služeb dluhového poradenství Charitního sdružení Děčín a dat o dlužnících vůči městu Děčínu studie ukazuje, že faktory jako nižší vzdělanost, romská etnicita, nebo nezaměstnanost zvyšují pravděpodobnost, že dlužníci za své dluhy zaplatí prostřednictvím úroků, sankcí a různých poplatků více, než ostatní. Ačkoli takový poznatek je možné očekávat, další zjištění je více překvapivé. Analýza ukázala, že v případě veřejných institucí jsou různé poplatky za dluh v porovnání s původní výší dluhu významně vyšší, než u ostatních druhů půjčovatелů. Takové zjištění významně nabourává rozšířenou představu o „dobrých“ veřejných institucích, které k dlužníkům přistupují „tolerantně“ ve srovnání se „zlými a dravými“ soukromými půjčovanskými společnostmi s jejich „nelidsky vysokými“ úrokovými sazbami a poplatky. Ačkoli k celkové interpretaci zjištění, které nazýváme *paradox dluhu vůči veřejným institucím*, je zapotřebí detailnější znalost mechanismů sankcí vůči dlužníkům ze strany veřejných institucí, jako dobré vysvětlení paradoxu se jeví právě „benevolentnost“, která vede k delšímu trvání dluhu a s tím spojenému navýšení poplatků.

Dalším pozoruhodným zjištěním je skutečnost, že ačkoli zadlužení vůči městu Děčín zasahuje poměrně široké vrstvy obyvatel a netýká se zdaleka pouze obyvatel označovaných za sociálně vyloučené, lokality s nejvyšší koncentrací zadlužení se velmi přesně překrývají s lokalitami označovanými za sociálně vyloučené. Prostředí vysoké koncentrace zadlužení se tak může jevit jako jedním z předpokladů výskytu závažnějších sociálních problémů.

Druhým úhlem pohledu bylo zaměření se na charakteristiku a vzájemné vztahy půjčovanských společností. Ačkoli mezi věřiteli nalezneme společnosti a instituce podnikající v různých oblastech, určitá část společností se zaměřuje na půjčky a následné vymáhání pohledávek. Ve studii upozorňujeme na vysokou míru personálního a vlastnického propojení společností na obou stranách spektra (půjčovatelé a inkasní společnosti) a na základě analýzy historie jednotlivých dluhů dokumentujeme, že přenechávání dluhů probíhá

v souladu s těmito propojeními. Výsledky studie nám tak dávají nahlédnout do lokální, děčínské části překvapivě propojeného národního „systému“ ekonomiky zadlužení, který se zaměřuje na získávání financí od těch nejchudších. Toto velmi zajímavé a politicky velmi citlivé téma by si dozajista zasloužilo hlubší výzkum a zmapování.

Výsledky analýzy, jak jsou zobrazeny a interpretovány v této zprávě, jistě mohou přinášet místo odpovědí další otázky, u kterých by bylo škoda, aby zůstaly nezodpovězeny. Proto tvůrci tohoto výzkumu vybízejí čtenáře, aby v případě zájmu se svými otázkami přímo kontaktovali výzkumníky¹⁶.

6.1 Doporučení CHSD pro sběr dat

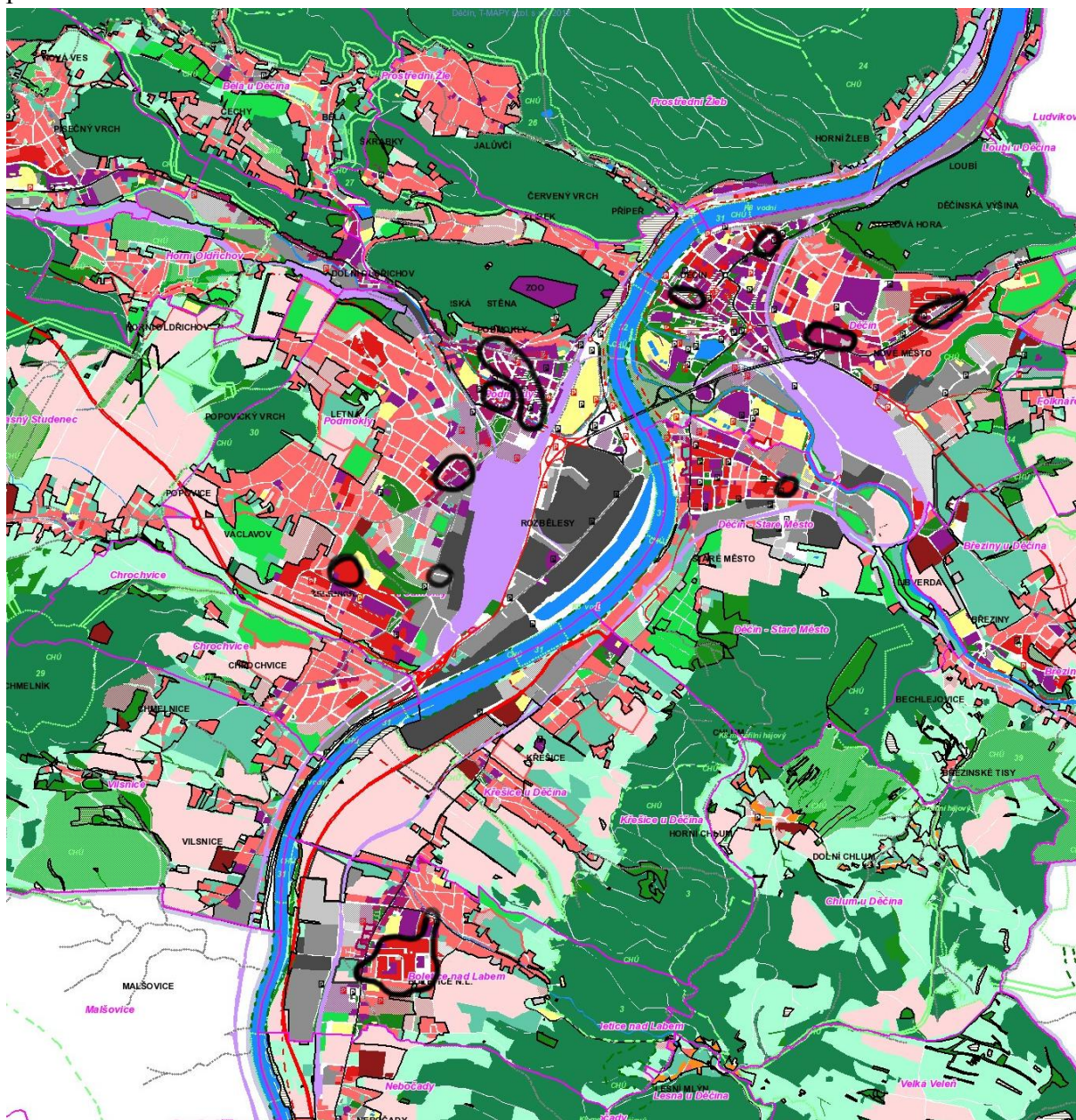
Součástí zadání studie byl též požadavek na doporučení pro CHSD ve smyslu, aby jejich data bylo v budoucnu možné kvalitněji analyzovat. Doporučení přinášíme v následujících bodech:

- Data obsahují informaci o datu splatnosti dluhu, ale neobsahují informaci, kdy dluh vznikl. Pak nelze určit trvání dluhu, které je důležitým faktorem pro určení úrokových sazeb či RPSN u půjčovatелů, u kterých je obtížné dohledat transparentní informace o nákladech na půjčky.
- Ve zdrojové tabulce jsou údaje za úroky a sankce sečteny do jedné částky. To je problematické při analýze podobně, jako v předchozím bodě. Dále je tím i zastřena informace o výši sankcí u jednotlivých dlužníků, která by mohla vypovídat například o různých porušení smluvních podmínek ze strany dlužníka apod.
- Z dat je obtížné určit, jaký je účel dluhu. Ačkoli u některých společností lze účel a formu dluhu hádat z charakteristik jejich podnikání, mnohé společnosti podnikají ve vícero oblastech a účel a formu dluhu tak lze hádat jen těžko.
- U dlužných smluv dlužníků, pokud jsou přineseny do poradny, by bylo vhodné sbírat také RPSN. Některé společnosti RPSN nikde nezveřejňují a tak je obtížné se k tomuto údaji dostat. Sledováním, jak se RPSN liší u různých společností nebo u různých smluv v rámci jedné společnosti, by bylo možné podrobněji analyzovat přístup společností k různým skupinám klientů apod.
- Pro přehled o schopnosti dlužníků splácet dluhy by pomohlo sbírat informace o výši příjmů. Vzhledem k vysoké citlivosti dat o příjmech je však zapotřebí tento bod podrobněji zvážit.
- Pokud je na dlužníka již uvalena exekuce, bylo by vhodné zaznamenávat název exekutorské společnosti či jméno exekutora.
- Pro lepší analýzu dat by též bylo účelné přistoupit k větší automatizaci a standardizaci sběru dat o klientech. Data zapisovaná člověkem bez standardizace zápisu vyžadují před analýzou více čištění a také mohou vést k nepřesnostem.

¹⁶ petr.kucera@natur.cuni.cz nebo jakob.hurtle@gmail.com

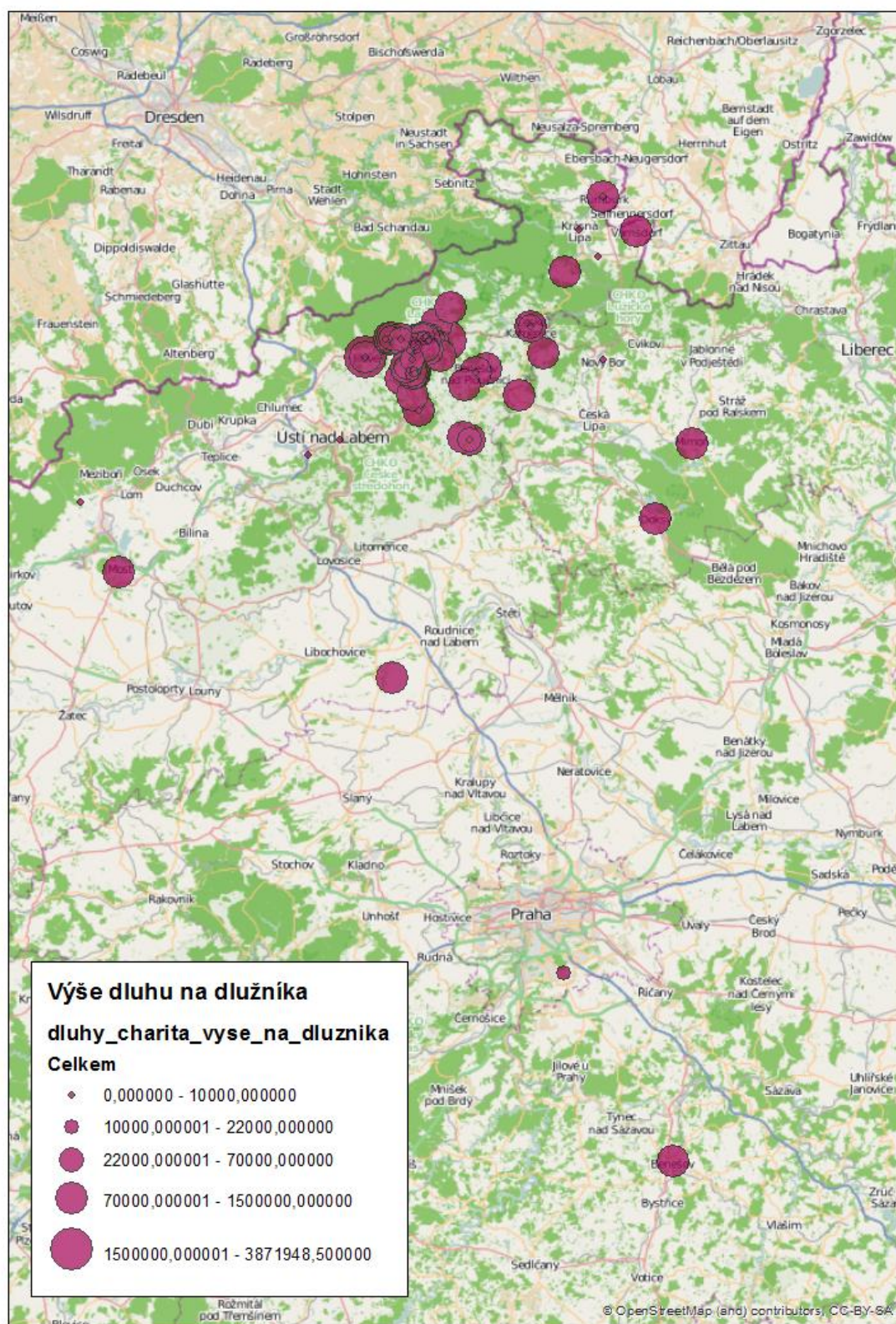
Příloha

Obr. 17: Lokality největší koncentrace zadlužení (černé ovály) v porovnání s územním plánem Děčína¹⁷.

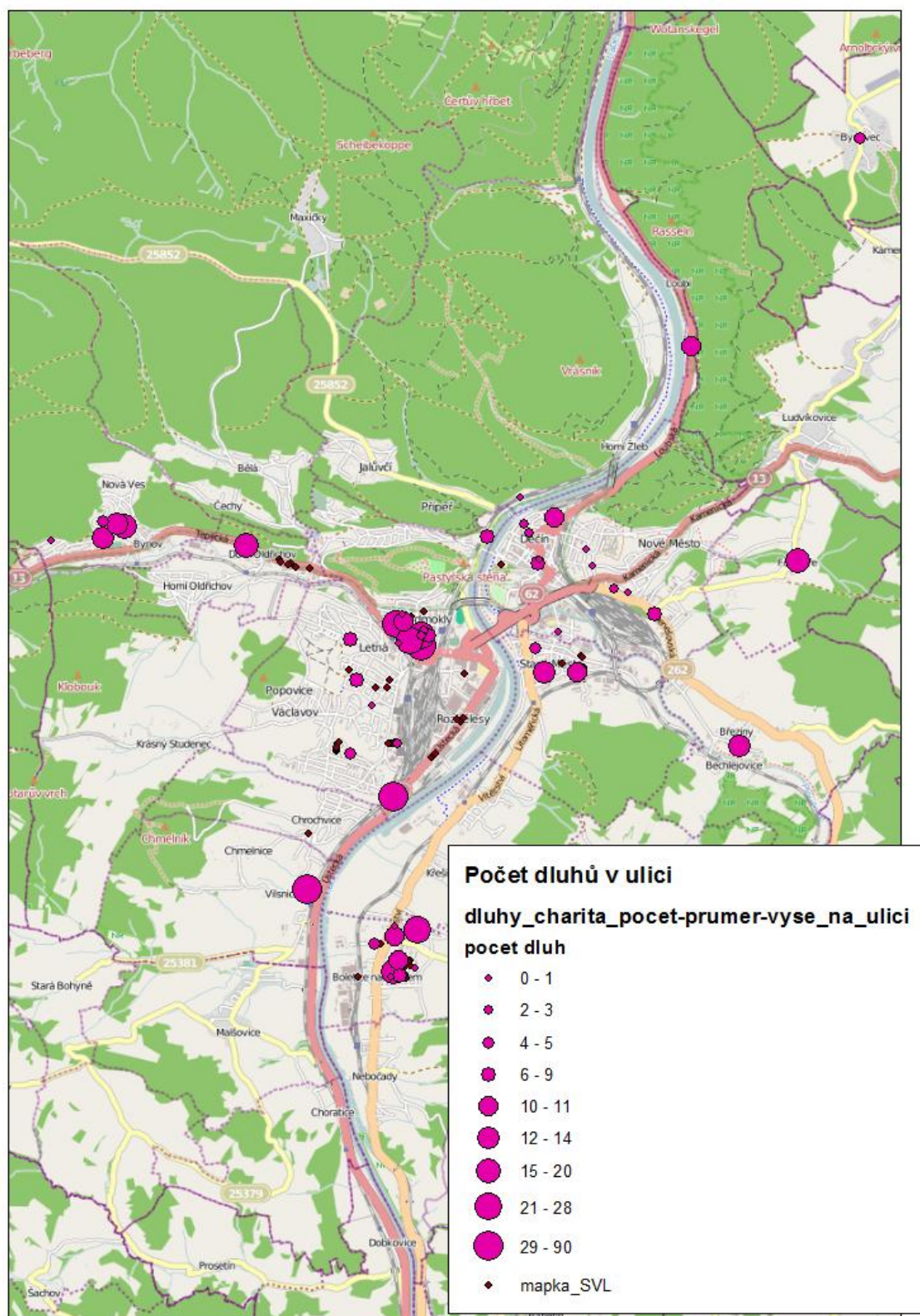

¹⁷ Mapa územního plánu získána z webových stránek města Děčína - <http://e-decin.cz/mapove-projekty-pro-verejnost.html>

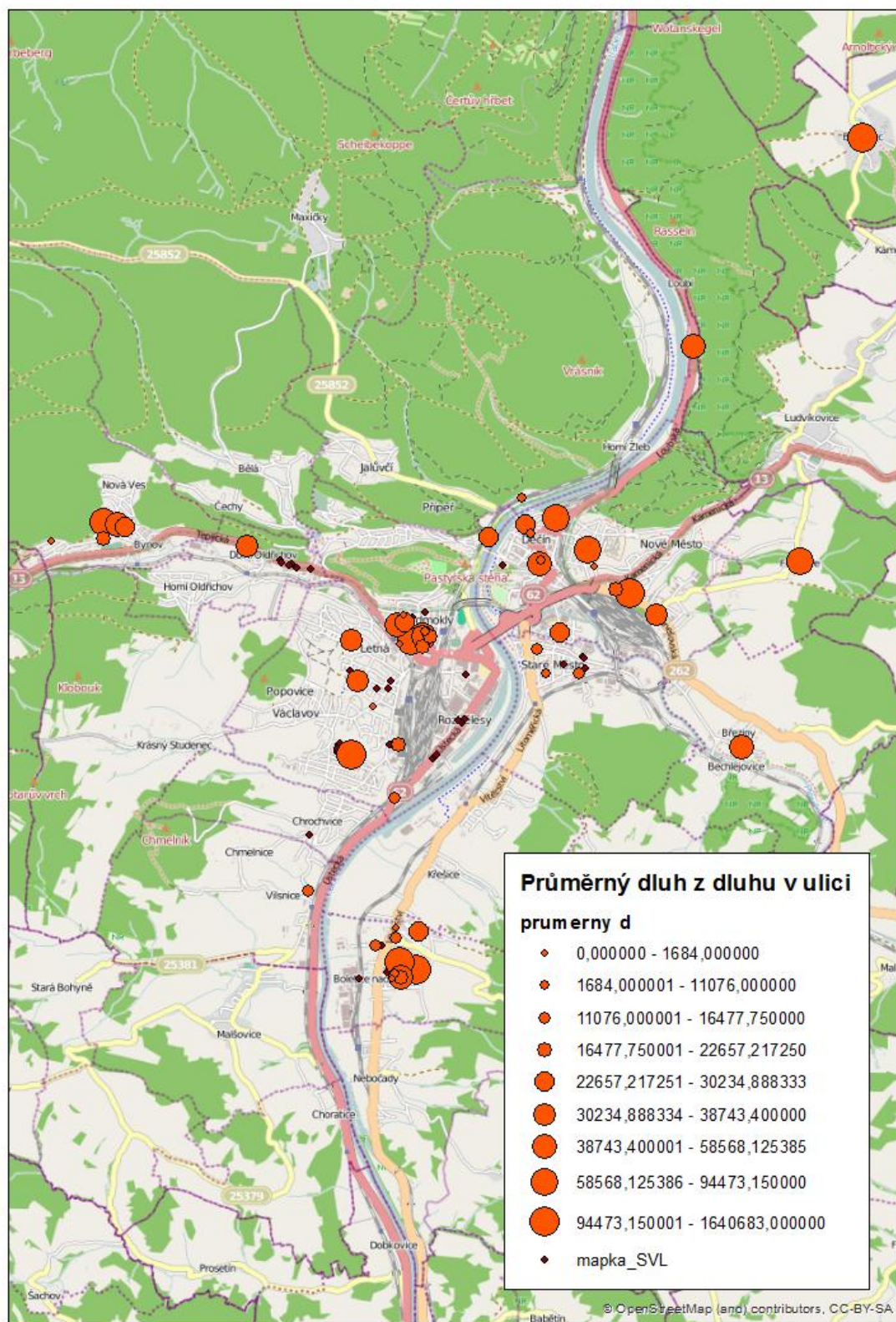
Obr. 18: Rozmístění dlužníků – klientů CHSD v Česku, velikost značky odráží kategorii výše dluhu

Obr. 19: Počet dluhů v ulici, podle dat o dlužnících – klientech CHSD.

Obr. 20: Průměrný dluh v ulici (z dluhů v ulici dokumentovaných v datech o dlužnících – klientech CHSD)

Městská část	Nedoplatek celkem Kč	Počet dlužníků	Počet obyvatel *)	Podíl dlužníků %
Děčín V-Rozbělesy	190 580	233	376	62%
Děčín XIII-Loubí	78 886	102	195	52%
Děčín VIII-Dolní Oldřichov	245 276	320	665	48%
Děčín IV-Podmokly	1 972 984	2 397	6 227	38%
Děčín XI-Horní Žleb	91 257	109	345	32%
Děčín XXXIII-Nebočady	83 807	109	371	29%
Děčín XXXII-Boletice nad Labem	1 099 406	1 415	4 835	29%
Děčín XIV-Dolní Žleb	39 544	53	182	29%
Děčín XXVI-Bechlejovice	45 028	51	194	26%
Děčín XVI-Přípeř	19 802	31	120	26%
Děčín VII-Chrochvice	236 222	294	1 396	21%
Děčín I-Děčín	703 861	927	4 963	19%
Děčín X-Bělá	130 583	184	1 026	18%
Děčín VI-Letná	1 019 126	1 422	8 071	18%
Děčín III-Staré Město	490 566	685	3 920	17%
Děčín II-Nové Město	800 077	1 070	6 232	17%
Děčín XXXIV-Chlum	6 792	12	70	17%
Děčín XXVII-Březiny	222 495	320	1 998	16%
Děčín IX-Bynov	422 480	595	4 055	15%
Děčín XXIII-Popovice	20 625	26	184	14%
Děčín XII-Vilsnice	25 126	40	284	14%
Děčín XXXI-Křešice	84 449	102	771	13%
Děčín XXV-Chmelnice	28 252	41	315	13%
Děčín XXX-Velká Veleň	1 742	8	63	13%
Děčín XV-Prostřední Žleb	20 543	34	282	12%
Děčín XXVIII-Folknáře	26 896	37	310	12%
Děčín XXIX-Hoštice nad Labem	1 000	4	35	11%
Děčín XVIII-Maxičky	12 750	12	106	11%
Děčín XXII-Václavov	35 752	38	337	11%
Děčín XXIV-Krásný Studenec	40 044	56	521	11%
Děčín XX-Nová Ves	21 584	23	216	11%
Děčín XXXV-Lesná	12 875	16	163	10%
Děčín XXI-Horní Oldřichov	38 709	38	470	8%
Děčín XVII-Jalůvčí	36 750	40	565	7%
Děčín XIX-Čechy	10 250	10	213	5%

Tab. 13: Počty dlužníků a výše dluhu vůči městu Děčínu podle městských částí
(Zdroj: Magistrát města Děčína)